

Das Attentat in Serajewo.

Der Thronfolger und seine Gemahlin in Bosnien ermordet.

Zwei Mordanschläge. Die Bombe verlegt das Gefolge und das Publikum.

Entsetzlich! Mir bleibt doch auf dieser Welt nichts eripart!" Bald darauf empfing der Kaiser den Kondolenzbesuch des in Vlach anwesenden Herzogs von Cumberland. Darauf zog sich der Kaiser tief erschüttert in seine Gemächer zurück und befahl, sofort die Dispositionen für seine Rückkehr nach Schönbrunn zu treffen, welche morgen früh angetreten wird.

Der Hergang der Attentate.

Serajewo, 28. Juni. Der Thronfolger hat das Automobil des Landeshefes be-
steht und war längs des Korsoes zwischen
im Militärpalast gefahren. Nach dem
schlungenen Bombenanschlag bereitete ihm
Bevoölkerung große Ovationen. Nachdem
verhängnisvollen Schüsse abgegeben wa-
rte, wurde der Erzherzog und seine Gemah-
lin sofort bewußtlos; sie wurden in den Konat
bracht. Der Leibarzt war sofort zur Stelle.
ch die Leiter aller Spitäler der Stadt
den sofort herbeigeholt; doch erwies sich
keine Hilfe vergebens. Der Erzherzog
de vom ersten Schuß in den Hals getrof-
Das Geschloß durchbohrte die Schlag-
ader, jedoch der Erzherzog in drei Minuten
tot war. Die Herzogin von Hohenberg
wurde von drei Kugeln in den Unterleib ge-

Augenblick gezeugert, dann aber rasch zwei
Schüsse abgegeben. Er gibt an, keine Kom-
plizen zu haben. — Der Bombenwerfer Co-
brinovic war nach dem misslungenen An-
schlag geflüchten, um zu dem
nahmen
haben,
einwöl-
wenige
An-
strebene
in einem
den sein.
aufstehen.
ter war.
und vor-

Pomník obětem Citické stávky, foto L. Smola 2014.
(viz článek na str. 12).

Hrad Hartenberg-Hřebený. (viz článek na str. 16).

Situační plán ulic Vorstadtgasse a Sommergasse ve Falknově, dnes ulice Rooseveltova. Dům rodiny Peterů č.25/125 je nad názvem ulice Vorstadtgasse. K domu patřil pozemek 292/1 a parcely s čísly 13 a 16. Dnes je zde park, kde rostl památný topol. (viz článek na str. 24).

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

Obsah:

Velká válka Václava Asmana (Rudolf Tyller)	2
Kraslice a Světová válka (Roman Kotlínek)	7
Vzpomínka na Slavomila Chalupníka (Jiří Klůč, Vlastimila Chalupníková)	11
Pomník obětem Citické stávky a jeho tvůrce (Vladimír Prokop a Lukáš Smola)	12
Ing. Max Wähner - kariéra jednoho Sasa na západě Čech (Petr Beran)	13
Habart z Hertenberka - družiník Bořivoje ze Svinař a krále Václava IV. (Jan Boukal)	16
Básník František Branislav a jeho krátká vojen- ská kariéra v Sokolově (Vladimír Bružeňák)	19
Visuté a pozemní lanové a řetězové dráhy v sokolovském hnědouhelném revíru (Jaroslav Jiskra)	21
Peterův topol (1. část). (Jiří Kubiček)	24
Historie četnické stanice Habartov (1. část) (Josef Macke)	28
Maskovací síť nad Rotavou? (Petr Rojík)	35
Česká menšinová škola v Královském Poříčí (Helena Kavková)	36
Zajímavá místa Kraslicka 2 (Petr Uhlík)	39

Slovo redakce

Nové dějiny

V posledním čísle loňského roku jsem se s Vámi milí čtenáři rozloučil a popravdě řečeno nevěděl, na jak dlouho. Naštěstí se ukázalo, že hospodaření vydavatele, tedy MAS Sokolovsko o.p.s., je i nadále zdravé, a tak můžeme pokračovat ve vydávání našeho časopisu bez přerušení, jen s odkladem několika měsíců. A výhledy jsou pozitivní nejméně na dalších 5 let.

Jistě by se hodilo v úvodníku zmínit 100. výročí vypuknutí 1. světové války, která zatřásla celým světem a jejíž důsledky ovlivňují náš život ještě dnes. A ovlivnila i život na Sokolovsku, což se však dočtete v několika příspěvcích uvnitř čísla, nebudeme tedy nosit ono příslovečné dříví do lesa.

A tak se nabízí možnost zmínit se více o budoucnosti vydavatele. Ten po celou dobu vydávání časopisu zůstával skromně stranou, i když by měl čím se pochlubit. S příspěvem sokolovské místní akční skupiny vznikla v posledních letech řada významných staveb, o mnohých z nich jednou budou psát historici, o tom jsem přesvědčen. MAS Sokolovsko ale žije v současné době více budoucností než minulostí. Desítky lidí se snaží vytvořit na dalších 5 let pravidla podpory našeho venkova tak, aby efekt získaných a následně přidělených prostředků byl co nevyšší. Představte si, že máte například 100 problémů, ale prostředky a zdroje máte jen na vyřešení 10 z nich. Jakých 10 problémů z té stovky je nevýznamnějších a nejdůležitějších? Jak je najít? Přesně takový před námi stojí úkol. Nelehký, jistě uznáte sami. Přijďte nám pomoci, i vy můžete tvořit nové dějiny Sokolovska!

Miroslav Makovička

Titulní strana: Graslitzer Volksblatt přináší 1.července 1914 zprávu o atentátu v bosenském Sarajevu. V rozích pomníky padlých ve Velké válce v Dasnicích a Bernově. (viz článek na str. 7).

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska
Ročník 5, číslo 1 / 2014
Vydává: MAS Sokolovsko, o. p. s
Editor: Ing. Miroslav Makovička
Redakce: v.bruzenak@seznam.cz
Údaje o distribuci: http://mas-sokolovsko.eu

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák
Redakční rada: Ing. Miroslav Makovička,
 PhDr. Vladimír Bružeňák, Ing. Petr Krása,
 Ing. Michael Rund
Registrační číslo: MK ČR E 19466
 Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

Velká válka Václava Asmana

Před sto lety, na počátku poklidného léta, nikdo netušil, co přijde. Svět byl sice již několik let plný napětí, ale lidé se příliš nestarali o to, co přinese atentát na rakousko-uherského následníka trůnu. A tak, když 28. července císař František Josef I. povolal svůj lid do války proti malému Srbsku, považovalo se to za harašení zbraní, případně za trestnou operaci omezeného rozsahu. Tři čtyři týdny bojů a pak triumfálně zpět domů. Málokdo domyslel, kam až to všechno může dojít. Z trestné výpravy se velmi rychle stal světový konflikt nebývalého rozsahu, který si vysloužil název Velká válka. Desítky milionů mužů byly ve zbraní a miliony jich padly na poli cti a slávy. Všichni by ale raději žili. Přeživších se můžeme zeptat na to, co cítili. Někteří vojáci si psali deníky, to bylo ale velice nebezpečné. Další sepsali své vzpomínky především proto, aby varovali. Přesto se vše za dvacet let opakovalo v ještě větším rozsahu, a tak Velká válka dostala nové jméno. První světová.

I dnes máme dobu plnou konfliktů a napětí a nevíme, co generální štáby plánují a kdy a kde se jim lokální konflikt vymkne z rukou. Není proto na škodu si místo řeči připomenout vzpomínky českého vojáka Václava Asmana, který se po válce usídlil v Habartově, kde i po letech zemřel. Vzpomínky přinášáme v originálním a jen málo upraveném znění, ovšem vzhledem k rozsahu jsou některé části vynechány. Subjektivní a nacionální zabarvení vzpomínek odpovídá době a citění autora.

Ve službách nenáviděné rakouské armády

Bylo to roku 1914, na petropavelské dny, kdy byli jsme nuceni opustit Brno, kdež zúčastnili jsme se sokolského sletu. Přišla zpráva o zavraždění následníka habsburského trůnu v Sarajevě. Od té doby stahovala se dusivá mračna rychlým tempem nad naši drahou vlastí. Očekávaná bouře nedala na sebe dlouho čekat. V osudný den 28. července na sv. Annu padlo osudné slovo: „mobilisace“. Kolem návěstních tabulí viděti bylo hloučky zvědavců, hledící na osudný plakát, jehož obsah jako blesk letěl po širé vlasti české od měst až k těm nejzapadlejším vesničkám, kdež až dosud vše bylo pohrouženo v klidnou práci, nic zlého netušíc. Ten den, pro každého němý, bez cíle, plný vzrušení, byl zdrcující.

(...)

To nebylo hotovo za tři neděle, jak mnozí se domnívali při nynějším pokroku vražedných zbraní. Nad poměrně malým, za to však chrabrým národem Srbů zdvihla se mohutná pravice Ruska, aby chránila tento zákeřně přepadený národ od bídného Rakouska, v jehož řadách byli jsme nuceni stát i my.

Minulý týden. Válka zasahovala v mocný požár evropský. Barbarství rakouské spolu s germánským neznalo konce. Bylo třeba nových obětí. Ročník za ročníkem ocital se v šedých umrlčích stejnokrojích. Nářku nebylo konce. A to vše byly začátky. Válka jde ostrým tempem dále. Povolali nové rekruty, mezi nimiž byl jsem i já. Vyrváni z klidných prací od svěřáků z dílen, továren, kanceláří, rolníci od svého pluhu, všichni byli jsme nuceni položit třeba i život za císaře, jak nám bylo hlášáno. Jak ironicky a s úsměvem jsme to slyšali... Jak nám Čechům bylo bojovat za císaře? Za to, že nás všemožně utiskovali a dokonce řeč a písně, jež jsme zdědili po svých otcích, nám zakazovali? Nalezl se i mnohý Čech - odrodilec, jenž se za ně styděl v té době ... Ne, nikdy.

Po tzv. presentýrce v josefských kasárnách posílali nás do všech možných končin monarchie k různým plukům. Jak záviděl jsem těm, kteří z jednoho místa dva, byli přiděleni k témuž pluku. Samojediný byl jsem přidělen ku 22. praporu polních myslivců do Chebu. Tam, v albrechtských kasárnách, čekalo mě radostné shledání s mým školákem Jendou Jelínkem, jenž byl náhodou přidělen k témuž praporu co já. Bylo to první poznání naše, co znamená přítel v těžkých dobách.

Václav Asman (vpravo v bílé košili) ve vojenském špitále, rok 1915.

vy bílá a červená a přes marný zákaz oficírů zůstávají hrdě vztyčeny. Ze zvuků tahací harmoniky ozvala se městem zakazovaná píseň: „Kde domov můj“ a „Hej Slované.“ Mnohému z našich hochů naskytla se poprvé příležitost spatřiti, jak mocně působí naše barvy a písně na zrak a sluch zdejších skopčáků. Jako krocán, podrážděný červeným šátkem vrhá se na svého pokušitele, tak za stálého řevu a výhrůzek doprovázeli nás tito skopčáci, chtějíce nám naše barvy vyrvatí.

Vešli jsme do kasáren. Za námi zapadla těžká vrata, jakoby navždy. První prací oficírů bylo odebrati nám naše barvy. Jak bídrou a zbabělou jevila se nám rakouská soldateska hned v zárodku. Nastalo třídění do světnic a s ním i první noc na vojně. Jaká byla? Těžko psáti. Mnohý z našich hochů si zaplakal...

Ráno o 5. hodině slyšeli jsme prvé troubení, tzv. „tagwach“. Kéž by to byl ten poslední, slyšeti bylo z úst mnohých hochů. Ten den jsme měli volno. Staří mazáci sekali tzv. "klencýkunky", které čekaly též na nás. Druhého dne nastala nám již ta skutečná vojna...

Další podrobně psáti není ani možno. Jen tu a tam nemohli jsme se svými německými druhy, při čemž došlo i ku pranici. Byly to jen ýbunky do války, jak říkával nebojácný Tonda Jungr z Kladna, když některému pasoval jídelní misku na hlavu. Rychlým tempem hnali náš výcvik, aby za 6 neděl poslali nás na jatka válečná.

Sestavili z nás tzv. „marschkumpanii“ a nastal očekávaný den odjezdu. Na dvoře kasáren připraveno bylo dubové listí, jímž měli jsme si ozdobiti čapky s Francem a vraždícím zbraně. Leč my, Češi, i k těm nevinným listům cítili jsme odpor, neboť připomínaly nám germánský symbol. V nedalekém úvoze byla naše slovanská lípa, kterouž jsme okradli o krásu a ozdobili se jejími lístečky. Ani však tato lípa neobstála před germánskou zlobou. Největší nepřítel nás Čechů, zugsführer Mehl, rozkázal ji vyseknouti, čímž jistě dokázal hrdinný čin. Dnes však ten hrdina hnije na svahu Alp, na vrchu Monte Val di Bella a snad mu jeho rov ani bodlák nekryje. Budiž Ti, slavný hrdino, země lehkou...

Na dvoře nastal šum. Přichází velitel, slyšíme povel „hab acht“. Čtou nám přísahu, ovšem že dříve německy. Němci hlasitě odříkávají za předčítajícím, zatím co nám Čechům nastává němohra: hra očí a nějaké šouchnutí jednoho druhému, jemuž jsme navzájem velmi dobře rozuměli. Nás Čechů byla většina, přesto naše přísaha byla tak ubohá, že byli jsme mnohokrát napomináni. Neslyšel jsem ani svého přítele vedle mne stojícího - tak hlasitá byla a výrazy musila ona přísaha snést. Dokončeno. Hornist nasazuje svoji trubku k modlitbě. Nikdo ani nedýše. Jen na tvářích našich hochů zračí se úsměv, úsměv hrdý, vysmívající se tomu německému Bohu, který měl nyní žehnat vraždícím zbráním, tomu, jenž vždy hlásal „miluj bližního svého“. Upřel jsem zrak na hochy, stojící na terase kasáren, kteří přišli se s námi rozloučiti, aby brzy i oni nás následovali. Mezi nimi nalezl jsem Stříbrného, někdejšího poslance. Jeho postava utkvěla mně živě v paměti. Ruce měl vraženy do ramen, oči mu podivně plály. Marně snažil jsem se spatřiti jeho chrup, jistě,

S podivnými pocity opouštěli jsme Prahu, aby nás vlak unášel do Chebu. Míjíme města a české vesničky, hledajíce útěchy ve svých nám zakazovaných českých písničkách. Záhy za Plzní ocitáme se již ve zněmčelém kraji. Poznáváme, jakou nám byla naše otčina a mateřština, jevila se jako chudobka v moři květin, v zeleni luk.

Stanuli jsme v Chebu, pověstném svým protičešstvím. Z nádraží odvedli nás do nových kasáren za město. Ač prohledání, zda nemáme ve svých kufříčcích něco, co by bylo na újmu rakušáctví, přec ocitají se v popředí našeho původu barvy

že byl zaťat. Hotovi k odchodu. Hudba zazněla do kroku a zvolna mizíme z kasáren. Ještě poslední pohled zpět, jako bychom chtěli něco ještě říci těm hochům, kteří tam zůstali. V tu chvíli však ústa jakoby oněměla, za to však nitra nás upřímných Čechů hovořila tak, že jsme si dobře rozuměli.

Pochod po náměstí byl pro mnohé imposantním. Vstříc byly nám házeny spousty květín, kterými jsme byli podestíláni. Nadšení Němců bylo veliké. Jen my v tom moři květín jsme šli vzdorně, opovrhující vším, co nám ti Chebáci připravili. My měli jiné myšlenky. Byli jsme hnáni proti své vůli vraždití úhlavního nepřítele, bratry Slovanů. Tu ozvala se ta smutná píseň „Kde domov můj“. Každý v němém přemítání. V tu chvíli byly nám naše písně příliš drahými, snad proto, že nám byly zakazovány. Došli jsme na nádraží, kde byli jsme namačkáni po padesáti v přepychových prasečích vagonech, očekávající odjezd tam, kde odehrávalo se to válečné drama. Konečně pískala lokomotivy jaksi vztekle pronikne a celý přepychový vlak se hnul. Kolem jedné hodiny v noci stanuli jsme v Plzni. Zde zase ta lahodná naše mateřština, a v zápětí jako rachot hromu rozlehne se nádražním vestibulem „Kde domov můj“ a přes marný zákaz oficírů dokončena. Co síly vzbudí se v hrudi každého upřímného Čecha, nelze vypsati. Za zpěv slíbena nám od velitele odměna. Pro český národ slibovalo se vždy, k daru však nikdy nedošlo. Tentokrát však jsme byli mnozí přece odměněni za zapění oné písně. Na vojně to šlo vždy podle velikosti, ale tentokrát nastala změna: šest hodin manželky, lépe řečeno špangle, před očima oficírů. Ulička dotyčného vagonu vyhlížela jako kasemata na Špilberku. Pravá ruka k levé noze stažena ocelí. Vždyť ale ty za nic nemohly. Proč nedali špangle hlasu? Jaké plány spřádal náš mozek, měli vědět ti páni. Naše mysl směřovala jen k pomstě, jak jen se nejbližší příležitost naskytne. Úsměšky oficírů snášeli jsme klidně, s umklými slovy na rtech, však přijde čas...

Tak unášel nás vlak dále ku Praze. Zatím náš trest byl odbyt z přesvědčení pánů oficírů, že se proti zákazu více již neprohřešíme. Přijížděli jsme ke Smíchovu. Dveře vagonu nesměly být otevřeny. Ten zákaz vzrušil nás na nejvyšší míru. I tomu zraku se snaží poslední pohledy upřít? Je to možno. Jsi-li bůh, jest možno dívat se Tobě na toto bezpráví? Tak daleko jsme již dospěli. Než takto žít, raději ukončí ten život, jenž pro nás životem vůbec nebyl, jím neprospěli bychom nikomu, tím méně svým spolutrpitelem. "Však přijde den..." Přes odpor Němců dveře otevřeny. Jaký nitrem otřásající pocit nastal při spatření naší stříbropěnné Vltavy nelze vypsati...

Proč opět byla tu na prvním místě to naše píseň "Kde domov můj?" Snad proto, že vznikla za těžké poroby našeho národa, kterouž my nyní pociťovali jsme do důsledků. Nevím, byla naší jedinou útěchou, jsouc nám i zde upírána. Až po nás přijdou snad šťastnější potomci Čechů, těžko tomu uvěří.

V Praze jsme se nezdrželi, proč, to věděl každý z nás. Jeli jsme dále státní drahou, známou krajinou. Vždyť tudy jeli jsme před několika týdny jako jedna rodina na sokolský slet do Brna. Jaké vzpomínky vířily nám hlavou. Není viděti toho jásotu a našich barev jako tenkrát. Na oživeném kdysi obličejí, vítajícím naše sokoly, spatřil jsem výraz smutku a bolesti.

Události, prožité nedávno touto cestou, vyvstaly v mé mysli. To není to radostné "na zdar, bábo", jež náš bratr náčelník Jiří cestou pronášel. Kde asi on nyní žije? Projíždíme Moravou, kde mizí naše krásná mateřština. Ocítáme se na hranicích Polska a k večeru se blížíme Krakovu. V dáli ozývá se zdoluhavé a smutné hřímání děl. Ve tmavé noci jakoby hromové blesky křížily oblohu. To není rozhněvaná příroda, to mluví již vraždící zbraně, o jichž účinku my neměli ještě ani ponětí.

Za noci stanuli jsme na místě. Jaké divadlo stává se nám skutečností. To že má být nějaké město? Budovy srovnány se zemí, stromy zpřeráženy, okolí rozryto od dopadnuvších sem granátů. Vše vyhlíží jako rozsáhlé rumišť. Kromě několika polských židů, kteří pro kšeft vlezli by i do ohně, není zde nikoho. Pocity hrůzy procházejí tělem při pohledu na dílo zasáhnuvší sem války. Odtud následoval náš pochod k bitevní čáře. Pochodujeme prvý a následující den. Třetí noci dostali jsme se do sporých zákopů hlubokou cestou, kdež na uvítanou dostalo se nám prvního křestu ohněm. Účinek na mnohé byl hrozný. Přišlo nám někdy k smíchu, že pštros, je-li pronásledován, strčí hlavu do písku, a nyní takovými byli jsme i my. Schovává se

nyní každý i za stéblo a spodní prádlo mnohému na to doplácelo. Takové tedy bylo naše první uvítání.

Jak se říká, zvykne se i na šibenici. I my zvolna přivýkáme té hrůze a válečnému běsu a časem i sebecitlivější srdce uzavírá se před těmi nejhroznějšími výjevy, kterých nám válka v plné míře uštědřila. Vzpomínky na domov a bytosti, s nimiž jsme se rádi stýkali, táhnou naší duši. To jest naší zdánlivou útěchou. Za dne obvyčejně vylé-

Ve vojenském špitále v roce 1915, V. Asman v druhé řadě druhý zleva.

váme své city na růžový lístek poštovní, mnohdy i obsahu trpkého, někdy zase při té bídě a mizérii dosti veselého, abychom potěšili v dálné vlasti své drahé. Dnové ubíhají a s nimi přišly námi obávané a přec věrné družky, které neopouštějí nás ani v těch nejkrutějších chvílích, leda když některého si válka vyhlédla za obět. Byly to vši. Pro laika naskytl by se pohled na náš život v zákopech jistě opovrhující, ale jistě i on by se spřátelil s osudem, jako byli jsme i my nuceni se spřáteliti. Jaká to hrůza pro císaře, mít vši. Na tyto cizopasníky podnikali jsme často ofensivu. Mnozí společně upírají zrak na své spodní prádlo, majíce v tomto počínání heslem: Viribus unitis, zabiječky stále dost. Není ani divu. Jsme prodchnuti humanitou, naše svaté zásady a stanovy zní: zabít. Zde panuje i demokracie, o níž bylo již dávno hlášáno a té se také drží do důsledků i ony vešky. Mají americkou povahu, mají v lásce vojína jako důstojníka a nebyťi jich, pozbyl by mnohý těch čilých pohybů. Pomocí jich mstíme se svému veliteli, jenž měl by se titulovati tyranem. Chytáme je do škatulek, které pak nepozorovaně sypeme do skryše velitele. Ta pomsta zdá se nám býti sladkou.

Zde to nadšení Němců dávno a dávno již minulo. Dávají nám za pravdu. Týráni se strany mnohých nadřízených nemá konce. Se zaťatými zuby snáší mnohý i úder holí, což není ani tak bolestným jako obvyklá nadávka těchto inteligentů: „böhmischer hund“. Co možno dělati? A stále přichází jen na mysl ta mrtvá věta: „Však přijde čas“. Jak lhotejným jsem byl, když mně náš pověstný štabsoberjäger Klír přiložil revolver na prsa, když jsem hájil svou národnost.

Tak plynul náš mladý život po týdny, po měsíce v mlhavých nejistotách. Roku 1915 v lednu proslycháme, že pojedeme do Srbska nebo do Karpat, což se potvrdilo. Za noci opustili jsme zákopy a po dvoudenním pochodu stihli jsme Novobřeska, kdež navagonováni odjíždíme do Karpat. Projíždíme cípem Moravy a celými Uhrami za 6 dnů. Stanuli jsme před Karpatami u města Hustu. Vystoupili jsme a hlášen nám pochod na 90 km. Za mizerné plískanice a stálých nadávek pochoduje noc a den a teprve k večeru stihli jsme cíle. Mnohý znaven, zůstává zpět, nemůže dále, při čemž v těchto případech dávají najevo mnozí oficii svoji toleranci. Skácí s koně a nutí k dalšímu pochodu svojí holí, bez níž žádný se nehne. Přemožení, vysílení dlouhým pochodem a hladem, došli jsme na určené místo do městečka Toronya. Za úplné tmy snažíme se najít dobrý úkryt, kdež bychom přespali. Leč marně. Vše bylo obsazeno před námi sem došlým vojskem. Po marném hledání ukládám se se svým přítelem do kupy hnoje. Noc musela býti příjemnou již proto, že jsme se žádný neprobudil ani k ranní kávě. Večer následovala cesta další, daleko obtížnější: na vrcholky Karpat.

Sněhem drápeme se vzhůru až po prsa se boříce. Dva tři kroky kupředu, nohy ujedou a již si to neseme dolů. Je to k zoufání. Nepřítele jsme zde teprve hledali. Nyní teprve nám nastaly osudné chvíle. Sněhové vánice, při nichž nebylo na krok viděti, ano také se stalo, že jsme do svých stříleli. Co horšího, potravu nemohli za námi dopravovati. Naše rezervní porce při velikém šetření jsme měli za dva dny snědeny.

Václav Asman (sedící první zleva) s vojenskou medailí, rok 1917.

Následující den nic, druhý také nic. Sníh a kůra stromů sloužily nám za potravu. Smutně jsme se každý oddával myšlence, že zde zhyne hladem, stávající se lhostejnými i nejbližší smrti.

První šrapnely dopadají náhle mezi nás a střepiny běrou si za oběť koně našich maschin-gewehrů, snad naše spása. Zbytek síly běrame se svým přítelem a ubíráme se na místo klesnuvšího koně. Ještě cuká svými údý a již v jeho těle ocitají se naše nože. Byla to naše zá-

chrana, neboť ani toho dne se k nám s potravou nedostali. Takovému životu musili jsme nyní navykati, zahrabání pouze ve sněhu. V hloučku usínali jsme smáčknuti jeden do druhého, aby ráno z nás byl celek. Pláště, deky, vše bylo zmrzlé tak, že jsme se musili od sebe odtrhávat. A kolik bylo takových nocí až při 32 stupních mrazu. Krušný byl náš život, víře nepodobný a nepřejí ani zvířeti, aby bylo nuceno vésti takový život. Tu a tam stávají menší boje, při kterých mnohý z našich kamarádů zasílá poslední vzdech svým drahým. Tak plynou dnové, týdny, měsíce v těchto proklatých horách.

Jednoho dne svolání Češi a Němci zvlášť, čtou nám armádní rozkaz: V noci zbaběle přeběhl 28. pluk k nepříteli. Po ukončení války bude každý zastřelen, atd. Byla to voda na náš mlýn. Měli jsme z toho nevšední radost. Každý jsme měli na mysli, abychom byli mezi nimi. Nyní teprve msta skopčáků neznala mezí. Co však platno? Musili jsme to vše přežít, čekat, zda se nám naskytne to zbabělé přeběhnutí.

Válka pokračovala a nakonec byl Václav Asman zraněn v bojích na Dněstru.

Za bílého dne vohnání jsme byli do vln. Děšť kulí a granátů a šrapnelů rozrývá zemi a vodu řeky hrozivě vyhazuje do výše. Mnohý stává se obětí vln této řeky. Nastal hrozný boj na celé bitevní čáře. Také i příroda se rozhněvala: hrom bije, blesky se křížují, nastala průtrž mračen. Do toho všeho ty pekelné vraždící stroje jakoby uplatniti chtěly své „já“. Na ty okamžiky nelze nikdy zapomenouti. Voda ještě před malou chvílí jako křišťál čistá, žene se nyní krví zabarvená, hladina poseta jest plovoucími těly mrtvých hochů, které dravé vlny unášejí někam v dálné pohřebiště. Při tomto soudném dnu nezdá se mně běsnění živlů ani tak děsným jako výkřiky těch mnohých hochů. Volání: tatínku, maminko, jinde zas ženo, děti moje, bylo rozrývací. To však neslyšel žádný z těch u zeleného stolu ve Vídni při víně a s plným žaludkem...

Útočila celá divise, stále doplňována. Byla to 19. česká divise. Zde bylo jasně vidět, jak chtěl český národ vyhubiti. Na druhý břeh jsme se dostali, ale za jakých okolností, to se žádný neptal. Louka, prostírající umírajících a raněných těl. Rozum zůstával státi nad takovým divadlem a není divu, že i mnohý při pohledu na ně zešílel.

Rok 1915 ze 26. na 27. června bude u mě černě zapsán v paměť, neboť z našeho praporu zbylo z 990 pouze 88 mužů. Byl jsem též v této vřavě raněn do hlavy a ruky a v bezvědomí odnesen na obvaziště. Co se pak dělo dále nevím. Až při dopravě na dráhu jsem se probudil hroznými otřesy. Rány pálily jako oheň, žízeň ohromná. Lépe bylo těm, kteří mohli podniknouti cestu pěšky. Dovedli nás do Kaluže, kdež naložení byli jsme do hytláků na zem. Odváželi nás do Munkáče (Mukačevo). V onom vagoně, co

jsem jel já, šest hochů cestou zemřelo za hrozných bolestí. A tam v dáli četla mnohá dobrá matička, žena a děti: „padl hrdinně na poli cti a slávy, položiv život svůj za císaře a krále.“ Bídníci krvaví. Snad přijde jednou čas ke spravedlivému účtování...

Václav Asman své krátké vzpomínky končí takto:

Snad to ani není již pravdou, neb není možno mysliti, že může člověk sám sobě věřit. Proto marno psáti tyto řádky dále až čel by je ten, kdo podobné chvíle nezažil. O bojišti v Itálii, kam jsem byl za trest z vězení dovezen, nebudu se též zmiňovati, neboť jest ještě hůře zapsáno v paměť těch, kteří tam bydleli.

Proto plnou silou žiti až nastane doba klidného vývoje, straniti se velikých společností, které ve velkém měřítku jenom zlo pášou a hledati útěchy jen v přírodě a porozumění duší.

Pryč s válkou, jejímž původcem jest a bude – „bestie člověk“.

Ze vzpomínek Václava Asmana zpracoval

Rudolf Tyller

Kraslice a Světová válka

*Nás učili zabíjet,
jen nikdo neřek' nám,
jak vyrovnat se s tím,
když kamarád mrtvý k zemi pad'.
My učili se zabíjet!
A tak mladí jsme!*

(Stanislav Háva, V tom roce čtrnáctém, úryvek z básně)

V letošním červenci uplyne rovných 100 let od vypuknutí velké války, která do dějin vstoupí nejen s přívlastkem „světová“, ale bude také označena jako „první“. Byla to válka, jaká tu ještě nikdy nebyla a v rozsahu dosud nevidaném. První světová válka je tak vskutku v mnoha ohledech opravdu „první“. Byla to „první“ industriální válka, „první“ mechanizovaná válka, byl to „první“ souboj technologií. Bylo to také poprvé, kdy byl válkou zásadně ovlivněn a citelně dotčen život obyvatel v hlubokém týlu bojujících armád, daleko od ohnivé frontové linie. Bylo to poprvé v historii, kdy si lidé, žijící daleko od bitevního pole nemohli už být jisti svým bezpečím.

Snad žádná jiná část českých a moravskoslezských zemí neprošla tak pohnutými osudy jako právě pohraniční oblasti během první poloviny 20. století. Období poklidu bylo střídáno časy nepokojů a násilností, které neměly v dosavadní historii obdobu. Tragédie, které se tu odehrávaly, sice už dávno překryl prach času, jsou však stále živé, možná více, než jsme ochotni si připustit. V krajině jsou dodnes patrné jizvy z oněch dob. Jedním z mnoha míst těchto osudových událostí, které formovaly moderní dějiny, je i malé městečko Kraslice, choulící se na úpatí Krušných hor v samé blízkosti hranice s Německem, které kdysi proslulo zejména výrobou hudebních nástrojů a krajek. Vraťme se o sto let zpět do historie tohoto městečka a zkusme si představit život lidí, žijících zde - daleko od svištěcích dělostřeleckých granátů a kulometů, štekajících z bahna studených zákopů Velké války, pro níž se žilo označení „první“.

Její poznání nám snad přiblíží atmosféru minulých dob, které tolik ovlivnily naše dnešní časy, ač si to většina z nás ani neuvědomuje.

Mračna se stahují

Na počátku dvacátého století se svět podobal sudu střelného prachu a ve vzduchu bylo cítit napětí. Válka byla na spadnutí. Že se schyluje k bouři, bylo možno poznat i z tisku. Také místní deník Graslitzer Volksblatt přinášel ze světa nejen zprávy o nových objevech, technických úspěších a vynálezech, ale v posledních mírových měsících roku 1914 se v něm počaly objevovat stále častěji také obrázky jednajících politiků, státníků, portréty generálů, nových vojenských zařízení a aparátů, válečných lodí... Po čtyřech desetiletích míru a relativního klidu se Evropa chystala k válce – bude to ta nejhrůznější podívaná, jakou kdy lidstvo dosud spatřilo, při níž budou všechny ty báječné vynálezy, nad nimiž se lidem z konce 19. a počátku 20. století tajil dech, do důsledku zneužity. Všechny tyto zázraky vědy a techniky, díky nimž člověk stále posouval své možnosti a mohl se dostávat „dále, rychleji a výš“, budou obráceny proti – člověku... Budou to léta zkázy, ale i naděje... Mocnosti se rozhodly soupeřit o své místo na slunci a bojovně řinčely zbraněmi. Kdo vystřelí jako první?

Známostou záminkou ke konfliktu se stal čin mladého srbského studenta Gavrila Principa, který 28. června 1914 v bosenském Sarajevu sedmi výstřely na následníka habsburského trůnu Františka Ferdinanda d'Este předurčil směr dějin. Spustil se sled událostí, které vyústily ve válečný střet dosud nevidaných rozměrů a který zásadně změnil svět.

S prvními výstřely války se nezadržitelně začal drolit starý řád – svět v roce 1918 bude úplně jiný než ten z roku 1914. Dosud neochvějně trůny se skácí a s nimi se zhroutí i staleté říše. Přijdou nové společenské řády a politické systémy. Revoluční neklid otevře dveře neznámým diktaturám a novým samovládcům. To ale zatím ještě nikdo netuší...

Kraslická Turnhalle.

Proklamace o vyhlášení války v kraslickém tisku.

Na Bělehrad!

Onoho horkého dne 31. července roku 1914, čtyři dny od oficiálního vyhlášení války rakouské monarchie Srbsku, se před kraslickou radniční budovou srotilo – tak jako leckde jinde – nadšené obyvatelstvo města, aby provolávalo hesla na podporu právě vypuknuvší války a purkmistr Daniel Kohlert nadšeně řečnil. Všichni věřili, že na Vánoce už budou zase doma. To ještě nikdo netušil, kam je válka přivede. Ženy a děti do neskutecné nouze a muže do blátivých zákopů.

Náhradní zdravotnické zařízení v tělocvičně Turnhalle.

a hloubku pocitů, vyvolaných počátkem války, popsal slovy: „Musím přiznat, že zde bylo něco majestátního, strhujícího, a dokonce svůdného ve vzduchu, a navzdory vši své nenávisti a odporu vůči válce, bych jen nerad přišel o vzpomínky na ony první dny“.

Zpočátku se válka jevila jako cosi vzdáleného, šarvátka, která se odehrává kdesi daleko. Dokonce i zprávy z bojiště se v počátečním období objevovaly v místním deníku Graslitzer Volksblatt až na třetí nebo čtvrté straně, jakoby téměř okrajově.

Ale první důsledky války se projeví už po několika týdnech a nadšení opadlo. Začaly scházet především potraviny a jejich ceny rostly závratnou rychlostí. Zásobování počalo váznout a to bylo pak důvodem toho, že nebylo k máni i mnoho dalšího zboží. Záhy proto bude vydáno nařízení o šetření moukou a chlebem. Bude zaveden přidělový systém takřka na všechno, který ani zdaleka nebude postačovat k pokrytí denních potřeb. Chybět bude rovněž uhlí, a záhy proto dojde také na uzavření kraslické nemocnice. Namísto ní zřídí Červený kříž v místní tělocvičně provizorní lazaret. Nedostatků využijí překupníci, kteří zavčasou skoupí veškeré dostupné zboží a vytvoří černý trh. Přemrštěné ceny ale jen málokomu dovolí nakupovat předražené zboží. Zvláště kruté budou zimy, kdy nedostatek základních potravin prohloubí kromě spojenecké blokády také neúroda. Úřady proto vydají nařízení o stanovení maximálních cen, ale ani to šmelině nezabrání. Každým válečným rokem se bude situace zhoršovat a nebude proto divu, že začne ze strany obyvatelstva docházet k prvním projevům nespokojenosti. V posledních válečných letech už budou hladové demonstrace patřit k takřka běžnému koloritu doby. To už se situace v zásobování potravinami zhorší natolik, že bude zastaven příděl brambor, cukru a dokonce i soli.

Osudy dobrého vojáka z Kraslic za světové války

Po vyhlášení války a mobilizace nastupovali branci z Kraslic, stejně jako branci z celého regionu, především ke 4. praporu 73. pěšího pluku „Eger“, jemuž velel plukovník Karl Wild a který byl součástí 18. pěší brigády s podřízeností velení 9.

Po vyhlášení mobilizace jich nastoupily do armády stovky, více než půl tisícovky se jich domů do Kraslic už nikdy nevrátí...

Oproti počátečnímu váhání a vleklým jednáním v týdnech po sarajevském atentátu nabraly nyní události rychlý spád. Vše se odehrávalo tak rychle, že noviny nestačily s událostmi držet krok, přestože se jejich redakce předháněly v počtu svých zvláštních vydání. Během prvních dnů bylo po celé Evropě zmobilizováno na deset milionů mužů. Všude vyhrávala hudba, všude se pronášely projevy... Rakouský spisovatel Stefan Zweig atmosféru

Nástup 6. roty c.k. 73. pěšího pluku v Chebu po mobilizaci 1. srpna 1914.

554 kraslických mužů se už domů nikdy nevrátilo. V roce 1924 byl proto zřízen komitét pro výstavbu tohoto válečného pomníku.

12. srpna 1914 během bojů na Drině při tažení na Bělehrad. Do srbské kampaně byl nasazen také 6. zeměbranecký pluk a svůj křest ohněm prodělal 16. srpna v ranním střetnutí u Skakališe. První kraslickou obětí války se stal Anton Hoffman, strojní zámečnický z č. p.765, který je od 14. srpna 1914 ve vojenských seznamech ztrát evidován jako pohřešovaný.

Jak se mezinárodní politická situace i válečná situace na frontách vyvíjela a měnila, měnil se také prostor působení jednotek, v nichž byli zařazeni Krasličtí. Válka tak přivede vojáky z Kraslic na srbské bojiště i na východní frontu v Haliči proti Rusům. A když doposud neutrální Itálie nejprve vystoupí 3. května 1915 z Trojspolku a několik dnů poté, 23. května, vyhlásí Rakousku-Uhersku válku a otevře se tak další evropské bojiště, přivedou válečné události Kraslické také do bitev na řece Isonze či bojů v Tyrolských Alpách i na řece Piavě u Caporetta.

Domů se vojáci 6. střeleckého a 73. pěšího pluku vrátí až po skončení bojů za více jak čtyři roky. Do Chebu dorazí společně pozdě v noci 14. listopadu roku 1918. Hned poté budou demobilizováni a rozejdou do svých zbídačených domovů. Oba pluky ztratí během válečných let celkem 5400 mužů – padlých a pohřešovaných. Mnoho mužů bude zraněných. Do Kraslic se z války již nikdy nevrátí 554 mužů, včetně 69 pohřešovaných. 201 jich padne na bojištích v Srbsku, v Haliči, v Itálii... Další zahynou následkem svých zranění a na nemoci. Dalších 490 mužů bude raněných. Poslední kraslickým padlým Velké války se stane Rudolf Dotzauer, který se z války vrátí jako invalida, ale na následky válečného zranění 8. února 1923 zemře.

Když bude konečně 11. listopadu 1918 podepsáno příměří, Velká válka skončí a přijde mír. Bude to ale neklidný mír a zdaleka ne všude zbraně utichnou. Také ne všechny rány války se zacelí, ne všechna zranění se vyhojí. Ne všichni se z válečných polí vrátí zpět domů ke svým rodinám, a ti, kteří budou mít to štěstí, stanou se „ztracenou generací“, a ponesou si prožité hrůzy uvnitř duše až do konce svého života. Bitevní pole opět zarostou trávou a hroby jejich kamarádů překryjí rudé květy vlnících máků. Nadlouho budou vidět jizvy v krajině, navždy zůstanou jizvy na duších těch, co přežijí. Život v míru bude pro mnoho z nich novým těžkým a leckdy i marným bojem. Obrazy války zůstanou hluboko zaryté v paměti a válečné medaile vykoupené krví, stanou se jen bezcennými plechovými cetkami, připomínajícími léta zkázy a naděje...

Roman Kotilínek

Vzpomínka na Slavomila Chalupníka

V Sokolově se po 2. světové válce usadilo mnoho reemigrantů z ukrajinské Volyně, příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR. Jedním z nich byl i Slavomil Chalupník, jenž by v červnu tohoto roku oslavil své 88. narozeniny. V tomto čísle vám přinášíme jeho příběh, a to díky vzpomínce jeho ženy, paní Vlastimily Chalupníkové, členky Svazu bojovníků za svobodu.

Narodil se 29. června 1926 v Holovni České na Volyni, do rodiny tesaře Alexandra a Marie Chalupníkové, roz. Šimkové. Po ukončení školy v roce 1940 nastoupil na učiliště. V červnu 1941 v rámci operace Barbarossa napadlo nacistické Německo Sovětský svaz a i Holověn byla okupována německou armádou. Mladý Chalupník měl být v roce 1943 poslán na práce do Německa, nicméně po předvolání odešel z domova a díky tomu se povinným pracím vyhnul. Po osvobození Volyňské oblasti se přihlásil dobrovolně do čs. zahraniční armády v SSSR. Byl odveden 19. dubna 1944 v Jefremově pod kmenovým číslem 8629/m. Po krátkém výcviku ho zařadili do spojovacího praporu. V Bukovině poté absolvoval poddůstojnickou školu. Během bojů na Duk-

le zastával různé velitelské funkce u spojařů a průzkumníků. U Liptovského Mikuláše nedaleko obce Stošice na Slovensku byl v únoru 1945 těžce raněn střepinou z minometu do levé ruky a nohy. Po měsíčním léčení se mohl vrátit k bojové jednotce, avšak střepiny mu zůstaly v těle až do smrti. V srpnu 1945 byl demobilizován a vrátil se na Volyň. Za svou bojovou činnost byl vyznamenán Čs. válečným křížem 1939, čs. medailí Za chrabrost před nepřitelem, Čs. vojenskou pamětní medailí se štítkem SSSR, sovětskou medailí Za vítězství nad Německem 1941-1945, Dukelskou pamětní medailí a dalšími pamětními řády a medailemi.

V roce 1947 reemigroval z Volyně do Československa a usadil se v Sokolově. Oženil se a s manželkou Vlastimilou měl tři syny. Po válce krátce pracoval ve stavebních závodech Sokolov a mlékařských závodech v Sokolově, poté více než 30 let pracoval ve strojírenství. Zemřel náhle 6. června 2004 v chebské nemocnici. Letos tomu tak bylo 10 let od jeho smrti. Čest jeho památce!

Slavomil Chalupník.

S. Chalupník v červnu 1945 v Praze.

Jiří Klůč, Vlastimila Chalupníková

Pomník obětem Citické stávky a jeho tvůrce

Na 3. května letošního roku připadlo 120. výročí Citické stávky a 21. května jsme vzpomněli 125 let od narození chodovského sochaře Aloise Zuberu. Právě pomník obětí této události, od jehož odhalení uplyne 20. července 90 let, je jeho nejvýznamnějším dílem. O Zuberově životě jsou známy pouze základní údaje. Narodil se v Chodově v hornické rodině, zde také žil a působil, v březnu 1913 se tu oženil a nakonec 17. září 1941 i zemřel. Připomeňme také jeho dceru Ernu Gizelu, provdanou Kuchařovou (1920-1980), významnou regionální sochařku.

K případnému uměleckému vzdělání prozatím schází informace. Současné poznání díla je omezeno jen na náhrobky a pomníky v regionu. Za všechny uvedme náhrobek Antona Haslbauera (zemřel 1921) na hřbitově ve Starém Sedle. Na některých dílech je doložena spolupráce s jiným chodovským rodákem, s prakticky neznámým akademickým sochařem Fritzem Krausem (1887-?), jako například na pomníku padlým z 1. světové války ve Svatavě (1921, nedochováno) nebo náhrobku rodiny Thumů na hřbitově v Lokti.

Pomník v Citicích představuje figurální pískovcová plastika horníka v životní velikosti, sedícího u ústí zborcené štoly s deformovanou výdřevou. Jelikož při úředním schvalování nastaly komplikace s obsahem pamětního textu, nesla nakonec nápisová deska zřejmě jen jména zastřelených horníků:

Josef Spitzl, Christian Heinz a Karl Götzl. V této souvislosti se nabízí vysvětlení, že toto pojetí, symbolizující nebezpečí hornického povolání, bylo zvoleno záměrně, aby se předešlo případným problémům s povolením.

Ani další osudy pomníku nebyly jednoduché. Po roce 1945 zmizela jména obětí z povědomí a pomník dostal nový, český text. V roce 1964, při příležitosti 70. výročí citických událostí, byl pomník z návsi přemístěn před bránu dolu Přátelství a doplněn o zeď z žulových kvádrů s budovatelskými hesly. Pamětní

Náhrobek Antona Haslbauera na hřbitově ve Starém Sedle, foto Lukáš Smola 2008.

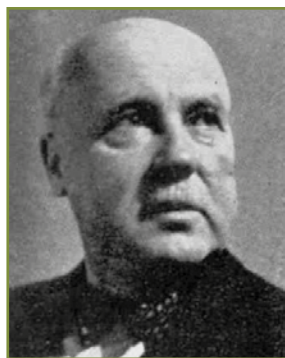
Pomník obětem Citické stávky před bránou dolu Přátelství. Foto František Smola.

nápis od té doby zní: NA PAMĚŤ / CITICKÉ STÁVKY / 3. KVĚTNA 1894. V této podobě pomník setrval až do roku 1994, kdy se ke 100. jubileu stávký stěhoval – již bez dodatečné žulové zdi – zase zpět do obce na původní místo a byl restaurován Janem Trtílkem a Františkem Häcklem.

Vladimír Prokop a Lukáš Smola

Ing. Max Wähner - kariéra jednoho Sasa na západě Čech

V druhé polovině 19. století přilákalo uhelné bohatství obou podkrušnohorských hnědouhelných pánví četné zahraniční těžaře. V sokolovské pánvi začali podnikat kromě jiných saští podnikatelé Weinkauffové, Fikentscherové z Drážďan a Cvikova a později se k nim přidal tamní bankovní kapitál, takže již kolem roku 1900 produkoval saský kapitál kolem čtvrtiny těžby pánve. Vzhledem k tomu, že zdejší oblast byla vesměs osídlena německým etnikem, uplatnili se zde dobře i mnozí říšskoněmečtí důlní odborníci v manažerských funkcích. Lze z nich jmenovat např. Julia Allmenrödera, Wilhelma Bosseho, Friedricha Freytaga i Kurta Seeböhma. Mezi veličinami uhelného průmyslu v první polovině 20. století vynikal na Sokolovsku Ing. Max Emil Wähner, narozený jako první dítě svých rodičů dne 15. ledna 1877 v Saské Kamenici (Chemnitz, v letech 1953-1990 Karl-Marx-Stadt) v rodině hostinského Františka Emila Wähnera (1852-1930). Bohužel, když bylo malému Emilovi něco přes rok, jeho matka paní Marie Louisa ve věku 20 let zemřela a jeho otec se pak 23. 9. 1879 znovu oženil s Emou Marií, rozenou Wolfovou (1853-1935). Wähnerovi obývali dům na Zschopauer Strasse 8.

Ing. Max Wähner.

Wähnerovo rodné město prodělalo v druhé polovině 19. století po sjednocení Německa bouřlivý rozmach. Zatímco ještě roku 1864 čítalo přes 54 tisíc obyvatel, do roku 1895 přesáhl jejich počet 161 tisíc. Současníci oceňovali jeho moderní plánovitou výstavbu. Město se stalo třetím největším a prvním průmyslovým střediskem Saska a velkolepý průmysl získal městu název „saský Manchester“. Pracovaly tam velké strojírny, textilky, obchodní firmy, sídlily správní úřady, řada škol i kulturních zařízení. Tento hospodářský rozvoj jistě ovlivnil další směřování nadaného studenta, který se rozhodl vystudovat Báňskou akademii (vysokou školu báňskou) v nedalekém Freibergu. Závěrečnou zkoušku složil v roce 1902 v oboru horní inženýr.

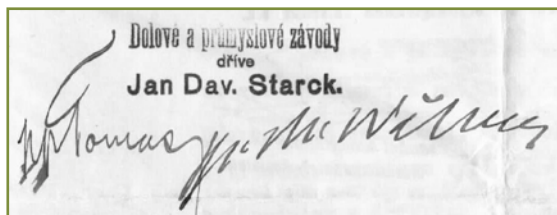
Po absolvování školy nalezl novopečený inženýr uplatnění na druhé straně Krušných hor a od 1. února 1903 do 28. 2. 1905 pracoval jako technický úředník Mostecké uhelné společnosti v Mostě, aby pak od 1. března 1905 zastával funkci vrchního inženýra a závodního na dolech Rudolf a Libík Bodenského těžařstva u Habartova v sokolovském revíru s platem 5 175,- korun ročně, jehož výše se postupně až zdvojnásobila. Po získání slušného postavení se mohl brzy poté dne 28. 5. 1905 v evangelickém kostele v Teplicích oženit s Marií Františkou, roz. Funkovou (nar. 1884), pocházející z rodiny továrníka Ignáce Funka z Teplic, a z jejich manželství se v osadě Na Rovince (býv. Bodén) u Habartova narodily čtyři děti- Renata (nar. 1906), Erwin (1907), Max Wolfgang (1909) a jako poslední Margareta Ema (1910). U firmy přejmenované v roce 1911 na Bodenské uhelné doly s r. o. pracoval ve vedoucí funkci po celou dobu první světové války až do 31. 8. 1918. Jeho kariéra se dále úspěšně rozvíjela, v roce 1917 se stal prokuristou Falknovsko-chebské důlní společnosti a o rok později i členem její správní rady.

Koncem „velké války“ ze služeb firmy vystoupil a od 1. září 1918 přešel jako výrobní ředitel ke společnosti Dolové a průmyslové závody, dříve Jan Dav. Starck v Dolním Rychnově. Přijetí schválilo generální ředitelství firmy dne 2. 9. 1918 s tím, že je přijat na dobu 5 let, že dostane plnou moc k zastupování společnosti, jakou měl předtím generální ředitel František Hvizdalek, že dostane roční plat 20 000 korun a roční remuneraci 25 000 korun. Bude řídit důlní těžbu a technické záležitosti firmy, zatímco druhý ředitel JUDr. Viktor Tomas (nar. 1876) bude mít na starosti právní a administrativní záležitosti. Prokuru poté získal dle plné moci

z 9. 10. 1918. Wähner převedl závody společnosti chaosem poválečné doby, kdy byla v pohraničních oblastech vytvořena tzv. provincie Deutschböhmen, a počátkem samostatného Československa. Tehdy již obýval služební byt v Radlerově dvoře v Dolním Rychnově. Po rozluce svého prvního manželství uzavřel vzápětí poté dne 22. 10. 1925 v evangelickém kostele ve Františkových Lázních nový sňatek s paní Idou Marií Beneschovou, rozenou Lukschovou (nar. 1896) z Teplic, dcerou továrníka Gustava Luksche, která přivedla do manželství jím adoptovanou dceru Doris (1918) a potom se jim narodila ještě dcera Gerda (1926). S rodinou se přestěhoval do nové firemní vily z roku 1926 vystavěné u Vnějšího dvora (býv. Aussenhof) u Sokolova, zbudované dle projektu dnes obdivovaného místního architekta Rudolfa Welse. Koncem 20. let v době hospodářské prosperity byli již pražští uhelní a průmysloví magnáti Petschkové výhradními vlastníky více důlních společností na Sokolovsku, a proto v letech 1927-1929 spojili s mateřskou firmou Dolové a průmyslové závody vedení bodenských, Kynšperských a Fischerových dolů a Falknovsko-chebské společnosti a dalších malých společností, které však zůstaly po právní stránce formálně samostatné. Ing. Wähner se stal generálním ředitelem koncernu Dolových a průmyslových závodů v Dolním Rychnově a vedl jej nelehkou dobou následující světové hospodářské krize. Závěrem 30. let jako osvědčený vysoký manažer pobíral u své mateřské firmy královský plat 420 000 korun, u Kynšperských a Bodenských dolů celkem 240 000 korun a min. dalších 36 000 korun u Fischerových dolů ročně kromě dalších příplatků v době, kdy průměrná mzda horního dělníka činila v sokolovském revíru přes 10 000 korun ročně. Pod jeho vedením Dolové a průmyslové závody ukončily po vyrubání zásob těžbu kamenného uhlí a uzavřely své sklárny na Plzeňsku. Svou uhelnou produkci soustředily na Sokolovsku, kde otevřely nový lom Medard u Svatavy a modernizovaly své provozy. V dolnorychnovské sklárně zavedly mechanizovaný tažný způsob výroby plochého skla a rekonstruovaly tamní velkou přespolní elektrárnu.

Fotografie Wähnerovy vily, kterou projektoval Rudolf Wels, rok 1926.

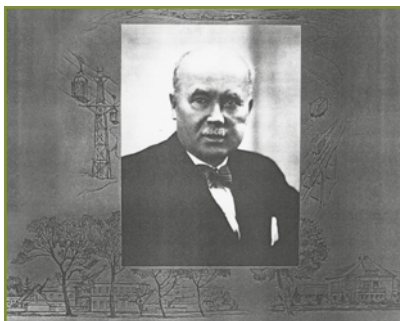
Podpis Ing. Wähnera společně s druhým prokuristou JUDr. Viktorem Tomasem, rok 1937.

Na Plzeňsku zůstaly z bývalých dříve velmi početných závodů v provozu jen chemické továrny v Brásích a Kaznějově s konkurencí schopným výrobním programem s keramickou výrobou v Brásích. Koncem 20. let vytěžil koncern přes 1 610 000 tun hnědého uhlí, tj. asi 37,8% celkové revírní těžby a zaměstnával 1600 až 1800 osob (25-29% osazenstva sokolovského revíru).

Ing. Max Wähler jako čelný představitel velké společnosti a současníky uznávaný hornický odborník a znalec výroby elektřiny byl členem výborů několika organizací (Hornického a hutnického spolku revíru falknovsko-loketského-karlovarského, Horního revíru falknovsko-loketsko-karlovarského v Sokolově) a angažoval se i ve vědeckých, kulturních a dalších sdruženích. Byl držitelem více válečných vyznamenání. U příležitosti oslav jeho 25letého pracovního jubilea dne 1. 2. 1928 mu zástupci firmy blahopřáli jménem úřednictva a Německý pěvecký spolek ze Sokolova mu zazpíval milou píseň. K nastávajícímu 50. roku věku mu dne 3. 12. 1926 generální ředitelství firmy přiznalo mimořádnou odměnu za rok 1926 ve výši 80 000 korun. Později při oslavách jeho 60. narozenin dne 15. 1. 1937 uspořádali spolupracovníci velkou slavnost a předali mu album svých portrétních fotografií se zdařilými kresbami jednotlivých závodů firmy. Při pohledu do jeho tváře zachycené na dobové fotografii se nám Ing. Wähler jeví jako kultivovaný bodrý muž, který nejenže výborně rozuměl své práci, ale uměl se radovat i z krás života. Následně poté se v únoru 1937 provdala v evangelickém kostele v Sokolově jeho adoptovaná dcera Doris za konzula Schmelinga z Klajpedy (býv. Memel) z bývalého Východního Pruska, dnes Litvy. Wählerovy zásluhy ocenila i jeho mateřská vysoká škola, když jej v roce 1938 Báňská akademie ve Freibergu jmenovala svým čestným senátorem společně s vrchním báňským inspektorem Ing. Václavem Schremsem z Mostu v uznání za rozvoj místního hornictví a statečné nasazení pro německou národnost.

Vzhledem k ohrožení Československa nacistickým Německem koncem 30. let se pražským Petschkům židovského původu podařilo v létě 1938 prodat Živnobance svůj důlní majetek v severních Čechách a ještě na podzim 1938 stačili převést akcie některých svých důlních společností na Sokolovsku do Anglie. Pak do léta roku 1939 vedl Wähler čilou korespondenci s představitelem anglických akcionářů Leonardem Ingramsem, kterého navštívil v prosinci 1938 v Londýně. Jako generální ředitel se Ing. Wähler účastnil v březnu 1939 jednání a uzavření tzv. Berlínské smlouvy, v níž řešili Petschkové likvidaci svých majetkových nároků vůči dolovým firmám Sokolovska. Lze se domnívat, že angličtí akcionáři minili nabídnout svůj nově získaný majetek na Sokolovsku, který se dostal po Mnichovské dohodě do rukou Říše, některému říšskoněmeckému koncernu. Po vzniku druhé světové války nacistické úřady anglické vlastnictví v závislosti

na tehdejší stavu vedení bojů na západní frontě dočasně tolerovaly a až dodatečně prohlásily koncern Dolových a průmyslových závodů za nepřátelský anglický majetek. Ale Wähler se nicméně nacistické správě jako člověk, který po dvě desetiletí sloužil zájmům Petschků, příliš nezamlouval. Při jednání správní rady firmy v Berlíně ve dnech 2. a 3. 10. 1939 v záležitosti přizpůsobení stanov společnosti říšskoněmeckému akciovému právu se hovořilo o personálním obsazení budoucího představenstva. Berlínská strana prosazovala absolventa Vysoké školy báňské v Příbrami dr. Ernsta Mosche (nar. 1899 v Mostě) jako zástupce mladší generace, který do firmy nastoupil teprve v říjnu 1938, proti tomu návrhu vystupoval

List z alba. V pozadí nákres Wählerovy vily i visutá důlní lanovka.

List z alba věnovaného M. Wählerovi v roce 1937.

Personalkarte Nr. 66.			
Familien- u. Vorname: <i>Wähner Max</i>		Eingetreten: <i>19. 1918.</i>	
Geboren am <i>15. 1. 1877</i> in <i>Chemnitz, Sachsen</i>		Ausgetreten: <i>31. 3. 1940</i>	
Heimatzuständig: <i>Unterreichenau</i>		Pensioniert:	
Staatsbürgerschaft: <i>Sachsisch-böhmisch</i>		Entlassen:	
Nationalität: <i>deutsch</i>		Gestorben:	
Stand: <i>verheiratet</i>	Verheiratet seit: <i>22. 10. 1925.</i>		
Getraut wo: <i>Franznsbad</i>	Verwitwet seit:		

Část osobní karty Ing. Maxe Wähnera.

ing. Wähner prý z důvodu jeho malé provozní zkušenosti. Ještě před konáním valné hromady firmy bylo dne 17. ledna 1940 ujednáno, že ing. Wähner odstoupí ze své funkce ke dni 31. 3. 1940 a byly dojednány oboustranně přijatelné podmínky. Valná hromada Dolových a průmyslových závodů ze dne 20. 1. 1940 pak jmenovala dr. Mosche členem představenstva a pověřila jej vedením technického úseku. Následně se v únoru a březnu 1940 ing. Wähner vzdal vedení čtyř koncernových firem a ke dni 31. 3. 1940 i vedení Dolových a průmyslových závodů a na jeho místo nastoupil dle plné moci z 3. 4. 1940 dr. Ernst Mosch, což zaznamenal Krajský soud v Chebu do obchodního rejstříku dodatečně dne 16. 11. 1940. Společně s Wähnerem odešel do penze téhož dne i JUDr. Viktor Tomas. V létě dne 3. 7. 1940 uzavřel pak předseda dozorčí rady, kterého zastoupil berlínský advokát dr. Roland Risse, s Wähnerem dohodu ohledně jeho mzdového vyrovnání. Lze konstatovat, vedení firmy neskrblilo, poněvadž uznávalo jeho služební smlouvu, uzavřenou původně do 31. 12. 1942. Dle článku 2 mu v uznání jeho 35leté práce pro firmu náležela odměna 130 000 RM, která měla být vyplacena k 31. 12. 1940, článek 3 řešil doživotní penzi ve výši 1 560 RM měsíčně a do prosince 1942 dodatečnou penzi 2 500 RM měsíčně, dle článku 5 mu měla být 31. 12. 1942 vyplaceno jednorázové odškodnění ve výši 63 340 RM za poradní činnost, jeho vdova měla podle článku 6 nárok na vdovskou penzi 2 000 RM čtvrtletně nebo mohla žádat jednorázovou penzi ve výši 90 000 RM a dle článku 10 měl vyklidit svůj byt do 31. 1. 1941. Ing. Wähner se poté jako 63letý muž s rodinou odstěhoval do bavorského centra uměleckého života Mnichova, kde si již 2. března 1940 zakoupili s ženou dům v ulici Gaußstrasse 4. Ing. Wähner zemřel dne 27. 3. 1955 v Mnichově. Dědicem nemovitosti se stala jeho dcera Doris, provdaná Darlingová a od roku 1966 byla zapsána jako další spolumajitelka dcera Gerda provdaná Krachtová. V jejich vlastnictví byl dům do 4. 5. 1973.

V průběhu okupace změnily výše uváděné firmy svou organizační strukturu v procesu centralizace, aby Dolové a průmyslové závody uchvátili koncem roku 1941 nacisté v procesu tzv. arizace pod záminkou, že převod akcií do ciziny byl právně neplatný, a jejich šéfem se stal bývalý advokát Sudetoněmecké strany JUDr. Hans Neuwirth. Nové arijské vedení nechalo úslužně předchozí dohodu s Wähnerem, týkající se jeho vyrovnání, přezkoumat u nadřízeného orgánu práce v Liberci a dne 30. 12. 1942 s dodatkem z následujícího dne mu předseda představenstva dr. Neuwirth sdělil, že nacistické orgány nemají námitky další platbu podle článku 5 výše uvedené dohody dodatečně schválit. Výplatu penze schválily úřady 18. 9. 1943 a Dolové a průmyslové závody mu ji vyplácely ještě na podzim roku 1945.

Z potomků Ing. Wähnera si zaslouží pozornost především jeho starší syn JUDr. Erwin Wähner, narozený 25. 11. 1907. Po vystudování reálného gymnázia v Plané a právnické fakulty v Praze byl v letech 1932 až 1938 zaměstnán u tří advokátních kanceláří v Teplicích, od 15. 6. 1938 se jako právník osamostatnil a brzy poté jej dne 16. 10. 1938 zaměstnala firma vedená jeho otcem jako právníka. Po předchozí politické činnosti v DNSAP

a SdP přešel v listopadu 1938 k nacistické straně (NSDAP). Již předtím se v Teplicích dne 30. 1. 1937 oženil s paní Ilsou (nar. 1918) a od března 1939 obývali byt v Dolním Rychnově čp. 310. Nové vedení Dolových a průmyslových závodů přijalo poté dalšího právníka Fritze Ludwiga Josefa Dufhuese z Berlína a podařilo se mu po neshodách JUDr. Wähnera vytlačit. Jeho pracovní poměr byl dne 31. 3. 1941 ukončen, v následující době pracoval jako samostatný právník např. pro magistrát města Prahy a v srpnu 1941 přešel do Západočeského báňského akciového spolku ve Zbůchu. Zatímco jeho otec vděčil Petschkům za svou skvělou kariéru, jeho syn zaujal za změněné situace jinou pozici. Dne 17. 12. 1941 navázal kontakt s nuceným správcem arizovaných Dolových a průmyslových závodů a advokátem v Praze dr. Hansem Neuwirthem, informoval jej iniciativně o průběhu majetkových transakcí Petschků a o svém negativním vztahu k bývalému členu představenstva dr. Waltru Bauerovi, který dle jeho názorů pilně spolupracoval s anglickými akcionáři a skupinou Petschků. Sdílel mu, je již dne 14. 11. 1940 napsal dopis s informacemi o činnosti dr. Bauera zasloužilému nacistovi a vládnímu prezidentovi v Karlových Varech dr. Wilhelmu Sebekowskému, v dalších dopisech z ledna 1942 píše, že zná situaci ve firmě, že se uchází opět o místo právníka a dokládá své platové požadavky. Uvádí, že krajské vedení nacistické strany nemá námitky a doufá v podporu vládního prezidenta. Jeho snaha byla však marná a následující životní příběh bude předmětem dalšího zkoumání.

Petr Beran

Poděkování

za vřelé připomínky a vyhledání údajů v matrikách a publikacích jsem velmi zavázán panu Bc. Lukáši Smolovi z Národního památkového ústavu v Lokti.

Habart z Hertenberka - družiník Bořivoje ze Svinař a krále Václava IV.

Rytíři erbu zkřížených medvědích tlap, kteří se nazývali dle hradu Hertenberka (Hartenberk v Hřebenech) na Sokolovsku jsou spolehlivě zachyceni v písemných pramenech teprve v 60. letech 13. století. Dnes nezodpovězenou otázkou zůstává, zda měli svůj původ v okruhu ministeriálů, náležících k chebskému hradu, kteří během krátké doby nadvlády císaře Fridricha I. nad Loketskem pronikli na území dnešního sokolovského okresu, anebo zda se jednalo o teritoriálně českou šlechtu, jejímž úkolem bylo střežit pomezí Čech a Chebska. Pro tuto variantu by hrálo hned několik faktů: původní heraldickou figurou ve znaku Hertenberků byl až do doby kolem r. 1300 šrank, tedy hraniční závoja, jejich rodový hrad se nacházel na území historického Loketska a v průběhu středověku a raného novověku máme Hertenberky přímo doloženy jako many, kteří náleželi k loketskému manskému systému. Některé prameny by rovněž naznačovaly, že hrad jim ve skutečnosti vůbec nepatřil a působili zde pouze jako purkrabí. Oproti tomuto pojetí Hertenberků jakožto české šlechty, které vychází z názorů Vladimíra Růžka, se ostře postavil František Kubů, nekompromisně řadí Hertenberky mezi ministeriály, a to na základě jejich politického a hospodářského významu na Chebsku a jejich rodového provázání s rody ministeriálního původu, zejména s Nothafty a Liebensteiny.

Erb rodu Hertenberků.

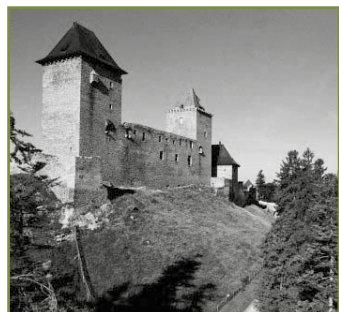
Rod Hertenberků byl od 14. století velmi rozvětvený a kromě rodového hradu se psali rovněž podle hradů Kynžvartu a Schönbunnu (v dnešní Horní Falci). O Kynžvart však přišli již r. 1347, kdy se chebská městská hotovost pomstila kynžvartským bratrům Albertovi a Engelhartovi z Hertenberka za jejich loupeživé výpravy v okolí Chebu. Roku 1350 drželi rodový hrad Hertenberk bratři Habart a Albrecht spolu s Tutem Schönbunnským, z čehož můžeme soudit, že Hertenberkům již tehdy Schönbunn nemusel patřit. Rodový hrad Hertenberk postoupili Hertenberkové r. 1357 Těmovi z Koldic. Po této ztrátě se Hertenberkové v pramenech pouze míhají a s výjimkou Bohuslava z Hertenberka, který byl rychtářem v Chebu, o nich mnoho nevíme.

Mezi těmito spíše nevýraznými rytíři však na počátku 90. let 14. století výrazně vystupuje zpoza šera dějin Habart z Hertenberka. Habart byl jedním nejvýznamnějších úředníků milce českého krále a římského císaře Václava IV. Bořivoje ze Svinař i samotného krále Václava. Habartovým

Král Václav IV.

otcem snad mohl být Bohuslav z Hertenberka, leč prameny tuto domněnku podložit nelze. Poprvé Habarta registrujeme roku 1390, kdy mu král Václav zapsal ves Maršovy Chody u Tachova. Na Tachovsku měl své majetky také Bořivoj ze Svinař, takže můžeme usuzovat, že spolu mohli být v kontaktu již v této době. Bořivoj ze Svinař se stal v roce 1392 z Václavova pověření zemským fojtem (tj. správcem královských majetků) v Alsasku, jež tehdy náleželo ke Svaté říši římské. Rok po svém nástupu do úřadu zemského fojta jmenoval Bořivoj Habarta svým náměstkem. V roce 1396 vznesl král Václav na některá říšská města finanční požadavky. Města Václavovi tyto peníze odpírala, protože Václav pověřil v těchto záležitostech zkušeného Bořivoje ze Svinař, aby města přesvědčil o tom, že peníze potřebuje. Mezi těmito městy byl i Frankfurt, který vzdoroval tak dlouho, až byl dán Bořivojem do říšského achtu, což byla světská obdoba klatby. V srpnu téhož roku vyslal Bořivoj do města Habarta z Hertenberku, aby předložil jeho jménem požadavky, a o měsíc později sám Bořivoj dorazil do města, aby tuto záležitost definitivně a smírně vyřešil. Někdy v této době vstoupili Bořivoj ze Svinař a někteří další rytíři z jeho družiny (včetně Habarta) do tzv. bratrstva sv. Kryštofa na Arlberku. Původně se jednalo o dobročinnou organizaci, jejímž účelem bylo pomáhat poutníkům při přechodu amberského průsmyku v Tyrolsku. Krátce po založení tohoto bratrstva byli jeho členové nadáni odpustkovými listy, které se staly pro mnohé šlechtice i měšťany v celé střední Evropě impulzem pro vstup do tohoto bratrstva. Tito noví členové bratrstva však plnili pouze úlohu donátorů. Jména členů bratrstva známe z jeho evidenčních knih, přičemž u každého člena je uvedeno jeho jméno, roční dávka a také je zde vymalován donátorův erb. Podle jedné z těchto knih, zvané dnes CodexFigdor, měly být bratrstvu odevzdávány dávky za Habarta i po jeho smrti, a to ve výši jednoho zlatého.

Hrad Kašperk.

Do Čech se Habart snad vrátil roku 1400, kdy byl Václav IV. zbaven vlády v Říši. V témže roce je v Chebu doložen jako rychtář Habart z Hertenberka, který je s velkou pravděpodobností totožný s naším Habartem. Habartovu významnou úlohu v českých zemích na počátku 15. století potvrzuje listina krále Václava z února r. 1401, kde je Habart z Hertenberka výslovně nazýván radou krále. Habartovi se rovněž podařilo znovu získat rodový hrad Hertenberk a k němu mu král Václav zapsal 3000 zlatých, přičemž 1000 z toho měl investovat do opravy hradu, kte-

rý měl od nynějška patřit Habartovi a jeho dědicům jako manství, avšak současně s tím měl být hrad kdykoliv k dispozici králi Václavovi. Záhy však Václav hrad vyplatil a před r. 1407 jej zastavil Enderlinovi ze Štampachu. Od r. 1402 držel Habart zástavně královský hrad Kašperk na Šumavě, vybudovaný Václavovým otcem Karlem. Nejprve jej měl jako zástavu od jeho zástavního držitele Jana z Leuchtenberka a poté i od samotného Václava, od kterého navíc obdržel plat z nedalekého Rejštejna. S Habartovou vládou v tomto kraji pravděpodobně souvisí i to, že si r. 1404 nárokoval právo odúmrti v Hartmanicích u Sušice. Habart disponoval Kašperkem až do r. 1411, kdy Václav IV. pověřil mincmistra Petra Zmrzlíka ze Svojšína vykopením zástavy hradu. Posléze však král Václav hrad Kašperk znovu zastavil, a to ne nikomu jinému nežli Petru Zmrzlíkovi. Můžeme považovat za velmi pravděpodobné, že tento Habart je stejná osoba jako Habart Hertenbergéř, který r. 1408 získal hrad a město Maštov. Dotčený Habart dal r. 1421 otevřít brány svého hradu husitům a stal se jedním z nich. Roku 1423 byl však již mrtvý, neboť v tzv. „registrech zápisův královských a obecných“ se můžeme dočíst o sirotcích Habartovi a Dorotě, kteří po tomto Habartovi pozůstali. Tento zápis je také naší jedinou informací o Habartově rodinném životě.

Habart z Hertenberka byl zajímavou postavou našich dějin. Dokázal využít svých schopností, kontaktů a doby nakloněné nižší šlechtě ke společenskému a mocenskému vzestupu, díky čemuž se mu na čas podařilo obnovit někdejší prestiž svého rodu. Význam dalších členů rodu Hertenberků již nepřesáhl rámec regionálních dějin.

Jan Boukal

Básník František Branislav a jeho krátká vojenská kariéra v Sokolově

V červenci 1926 dorazili do Sokolova, tehdejšího Falknova nad Ohří, vojáci II. praporu a náhradního praporu 33. pěšího pluku „Doss Alto“, aby tu v nových kasárnách v místě dnešního sídliště Vítězná působili až do února 1938 jako stálá posádka československé armády. Vystřídali tak muže z roty Hraníčářského praporu 5, který zde sídlil již od roku 1920 (a v únoru 1938 se sem vrátil).

Mezi stovkami mužů, kteří ve zdejší posádce vykonávali povinnou vojenskou službu, byl i muž, pro něhož byla uniforma a zbraně zřejmě věcmi zcela cizími, ba přímo nepřátelskými. Jeho zbraní totiž byly verše a pero, neboť byl básníkem, a tak vojenská služba v hornickém Falknově v letech 1926 – 1928 jistě nepatřila mezi jeho léta nejšťastnější.

F. Branislav v době studií na Univerzitě Karlově.

František Branislav se narodil jako František Blecha 16. června 1900 v Beřouně, dětství ale strávil ve Strašicích u Rokycan. Gymnázium začal studovat v Praze, ale maturitu složil kvůli stěhování rodiny až roku 1921 v Beřouně. Poté nastoupil na Karlovu univerzitu, kde začal na tamní filozofické fakultě studovat češtinu a němčinu. Toto studium dokončil roku 1926, kdy také nastupuje vojenskou službu ve Falknově. V té době již měl vydané dvě básnické sbírky, Bílý kruh a Na rozcestí, a přispíval do celé řady časopisů a periodik (Host, Literární noviny, Právo lidu...). Osobně se znal a přátelil s takovými velikány české poezie, jako byl Jan Závada či Vítězslav Nezval.

Jak již bylo řečeno, přílišnou radost z vojákování v našem kraji neměl. „*Strýc neměl vojnu rád a nerad o ní mluvil. Válku přímo nenáviděl. Po dobu vojny určitě nepsal, při práci neměl potřebný klid,*“ vypověděl o něm jeho synovec Jiří Beer.

F. Branislav (nahoře v brýlích, první zprava) v době vojny v Sokolově.

Kasárna v Sokolově v roce 1927.

Jistě se i snažil najít si ve Falknově přátele z českých intelektuálních kruhů, jak o tom svědčí návštěva české menšinové školy a jejích učitelů v listopadu 1927. Falknov ho ale zřejmě nenadchl a asi i prakticky ničím neinspiroval. Vojnou zřejmě trpěl, stejně jako podobou a hornickým zaměřením zdejšího kraje. Snad jedinou literární vzpomínkou na Falknov může být báseň s vojenskými motivy Bylo to dávno, která vyšla v roce 1955 ve sbírce Večer u studny:

*Bylo to dávno. Poblíž Berounky
zelenalo se slunce v jívě.
Jarní den trnkám dal květ drobounký.
Všem něco. Snad spravedlivě.*

*Krahujcům modré nebe nad mlázím.
Vojákům píseň lesním stínem,
tu píseň z kraje, odkud pocházím –
tam nad Berounkou pod Tetínem.*

*Bylo to dávno. V letech nesmělých.
Vystřelil neuměl jsem z pušky.
Čtyřlístek hledával jsem v jetelích,
chytaje přitom vřetenušky.*

*Čtyřlístek našel jsem. A štěstí ne.
Dnes však s jetelíčkem bílým
věřívám, že mne štěstí nemine.
Snad po tolikáté se mylím.*

*Květ lehce člověk v prstech rozemne.
A s nikým se již nepřivínem.
Vojíne, zpívej píseň beze mne,
tam nad Berounkou pod Tetínem.*

Po absolvování vojenské služby pracoval Branislav do roku 1945 jako úředník Všeobecného penzijního ústavu a zároveň byl knihovníkem Skandinávského a nizozemského ústavu. Od roku 1945 byl literárním referentem Československého rozhlasu. Poté byl do roku 1955 šéfredaktorem Literárních novin a v letech 1955–1958 šéfredaktorem časopisu Nový život. Současně působil v letech 1952–1959 jako lektor se-

*V listopadu spisovatel František Branislav, jenž se Falknově n/Ohři vojákova-
nal, navštívil kadetelskou školu.*

Zápis v kronice české menšinové školy o návštěvě F. Branislava.

Delegace českých básníků v Moskvě. Uprostřed Vítězslav Nezval, vlevo od něho F. Branislav.

verských literatur na FF UK (překládal například ze švédštiny). Následující léta se již zcela věnoval literatuře.

O jeho poezii se ve slovníku české literatury dočteme toto: „*Branislavova poezie neprošla výraznějšími proměnami. Ústředním tematickým a metaforickým zdrojem jeho lyrické tvorby 20. a 30. let byl důvěrný vztah k přírodě, do přírodních motivů se promítá i vztah milostný a láska k domovu. Harmonickou atmosféru jeho lyriky koncem 30. let částečně narušily zážitky z cest do severní Evropy, zaznívá v ní zároveň úzkost o osud vlastního národa (Věčná země), která pak ve sbírce Dým ke hvězdám vyústila v apoteózu*

rodné země. Nejvýrazněji působil Branislav v kontextu české literatury na počátku 50. let, kdy intimním lyrismem svých sbírek vyvažoval citovou chudobu tehdejší poezie. Přesto se však ani on zcela neubráníl jak budovatelské rétorice, tak přílišné lyrické spontánnosti, zbabšování pouze vnějškových popudů. Sbírkou *Večer u studny* se vrátil k pojetí básně jako citově vroucí zpovědi a k prostým životním jistotám domova, milostného štěstí a lidské družnosti. Melancholický podtón sílil ve verších z posledních let vědomím samoty a blížící se smrti. Okouzlení čistotou dětského citění a snění, jež provázelo básníka celý život, se od počátku 50. let stalo zdrojem řady básnických sbírek pro děti.“

Po zbytek života bydlel spolu se svou ženou Věrou a synem, který byl později úspěšným violoncellistou, dlouhá léta v domě v pražské čtvrti Komořany. Zde byl navštěvován literárními přáteli a věnoval se dlouhým procházkám v okolních komořanských lesích.

František Branislav zemřel 25. září roku 1968 ve svém komořanském domě na okraji Prahy, ve věku 68 let.

Vladimír Bružeňák

Visuté a pozemní lanové a řetězové dráhy v sokolovském hnědouhelném revíru

V roce 1871 byl zprovozněn celý 237 kilometrů dlouhý úsek železniční trati z Prahy přes Chomutov do Chebu, takzvané Buštěhradské železniční dráhy. V té době znamenal Cheb významný železniční uzel, protože nádraží bylo rozděleno na tři části. Každá z nich tvořila jedno depo. Jednalo se o Buštěhradskou železniční dráhu, Saskou železniční dráhu a Bavorskou železniční dráhu. S výstavbou této železnice v úseku z Března u Chomutova do Chebu se započalo v roce 1868. První úsek z Karlových Varů do Chebu uvedla společnost do provozu 19. září 1870, druhý z Března u Chomutova do Ostrova nad Ohří 6. listopadu 1871 a třetí a poslední z Ostrova do Karlových Varů 19. prosince 1871.

Tato železnice měla nesmírný význam pro rozvoj hornictví a souvisejícího průmyslu. Do otírky železnice byly doly odkázány pouze na lokální odbyt uhlí, ale náhle se jim otevřely nevídané odbytové možnosti. Zatím se však jednalo pouze o trať jednokolejnou. Druhá kolej byla vybudována až v roce 1892. Podle informací pana Vladimíra Prokopa jezdil již v roce 1870 jeden osobní a jeden smíšený vlak denně. O rok později potom šest osobních a dva smíšené. Cesta z Prahy do Chebu trvala necelých devět hodin.

Visutá lanová dráha typu Pohlig, která dopravovala uhlí z dolu Anežka v Lískovce na třídiřnu Anežka do Svatavy – Davidova.

Pozemní řetězová dráha, dopravovala uhlí z lomu Lu-itpold (Antonín) do třídiřny a dále do dolnorychnovské elektrárny (v pozadí). Stav v roce 1960.

Doslova jako houby po dešti začaly vyrůstat přípojné železniční vlečky a pozemní i visuté lanové dráhy. Lanových drah v sokolovském hnědouhelném revíru bylo provozováno mnoho, proto se o nich stručně zmíním. Ještě před sto lety tvořily neodmyslitelnou kulisu našeho kraje, protože při poměrně nízkých pořizovacích nákladech dokázaly přepravit značné množství uhlí i tam, kde by díky složitosti terénu byla kolejová doprava nemožná. Dnes již v revíru lanovky vidět nejsou, ale ještě okolo roku 1960 dopravovala visutá lanová dráha uhlí přímo v Sokolově z třídiřny Jiří přes řeku Ohři do chemické továrny.

Nespornou výhodou lanovek byl levný a bezpečný provoz, využitelnost i na větší vzdálenosti (nejdelší visutá lanová dráha v revíru, zřízená v roce 1942, spojovala Dolní Rychnov s Kynšperkem, ta dosahovala délky 8 km), prakticky nulové zábory půdy a nezávislost na reliéfu krajiny. Lanovky se dokázaly protáhnout přes silnice, vodní toky, obydlené části měst a obcí, přes železnice a podobně. Přesto se staly součástí historie a upadly v zapomnění. Důvodem se stal rychlý rozvoj automobilové a dálkové pásové dopravy, nastartovaný zhruba okolo roku 1950.

V sokolovském hnědouhelném revíru byly využívány především lanové dráhy tří firem: Adolf Bleichert & Co. A.G. Leipzig, Karl Gasch Chodov a J. Pohlig A.G. Köln/Rhein. Jejich lanové dráhy a obecně i dalších výrobců lze rozdělit do dvou skupin na jednolanové a dvoulanové. Jednolanové visuté dráhy mají jedno nekonečné pohyblivé lano s funkcí nosnou i dopravní. Dráhy dvoulanové disponují jedním (silnějším) lanem s funkcí nosnou, po něm pojíždějí kola vozíků a druhým (slabším) s funkcí dopravní, tedy lanem nekonečným tažným.

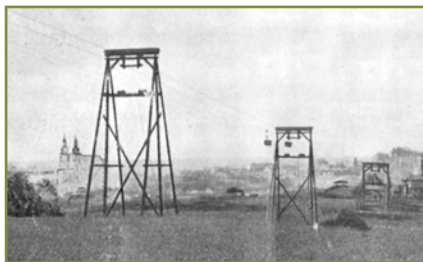

Visutá dráha typu Karl Gasch Chodov dopravovala uhlí z dolu Anežka v D. Rychnově k železniční vlečce k nakládkě do vagonů. Domy v sousedství je dnes již neexistující dělnická kolonie v D. Rychnově.

2 700 metrů dlouhá visutá lanová dráha typu Karl Gasch Chodov přepravovala uhlí z dolu Poldi v Je-nišově k nakládkě na nakládací rampu na nádraží v Chodově.

Firmy nabízely zákazníkům komplexní řešení, ušité na míru pro konkrétní lokální podmínky. Vybírat si zákazník mohl z rozsáhlých obrázkových katalogů, v nichž byly zobrazeny nejen jednotlivé části lanovek, ale i fotografie z provozu již existujících drah. Existoval výběr nosných sloupů dřevěných či ocelových v kontextu s předpokládanou dobou provozu, podle jehož náročnosti byla vybírána i lana. Výrobce měl k dispozici širokou škálu vozíků pro přepravu nejen uhlí, ale i všeho možného jiného zboží. Od výklopných vozíků na přepravu nerostných surovin, zemědělských produktů až po speciální vozíky na dopravu sudů, dřeva, plošinové vozíky.

Visutá lanová dráha pro dopravu uhlí z dolu Arnošt-Ludmila v Kynšperku do textilní továrny v Libavském Údolí.

Nejvíce lanových drah bylo možné najít ve všech uhelných pánvích. Pokud zavzpomínám na visuté lanové dráhy v sokolovské hnědouhelné pánvi, potom se jednalo o:

- lanovku z dolu Caroli v Otovicích k železnici (délka 1 800 m)
- lanovku z dolu Antonín-Eleonora v Otovicích k vlečce u dolu Excelsior (1 500 m)
- lanovku od dolu Antonín-Eleonora v Sedleci k vlečce u dolu Excelsior
- lanovku z dolu Kateřina v Lipnici na nádraží v Novém Sedle (3 300 m)
- lanovku z dolu Michal ve Starém Sedle na nádraží v Novém Sedle (3 300 m)
- lanovku z dolu Anežka v Lískové na třídiřnu do Svatavy
- lanovku z dolu Marie Pomocná-Matyáš na nádraží v Podlesí u Svatavy (1 050 m)
- lanovku z dolu Bedřich v Čisté na nakládací rampu u nádraží v Podlesí u Svatavy (750 m)
- lanovku z dolu Vlečná jáma u Bukovan do zpracovatelského komplexu (2 600 m)
- lanovku z lomu Libík a dolu Rudolf v Habartově na třídiřnu Rudolf-Libík
- lanovku z lomu Káštner (Jiří) v Lomnici na třídiřnu Jiří v Sokolově
- lanovku z třídiřny Jiří v Sokolově do chemické továrny
- lanovku z dolu Anežka v Dolním Rychnově do sklárny
- lanovku mezi dolem a lomem Josef Jan v Pile a briketárnou a voskárnou (700 m)
- lanovku z dolu Poldi v Jenišově na nádraží v Chodově (2 700 m)
- lanovku z lomu Kaiser (Konkordia) na třídiřnu Kaiser u nádraží v Novém Sedle (1 230 m)
- lanovku z Dolního Rychnova do obou briketáren v Kynšperku (8 000 m)
- lanovku z dolu Anežka v Dolním Rychnově k železniční vlečce v Dolním Rychnově
- lanovku z dolu Anna v Sokolově k železniční vlečce nad dnešním zimním stadionem
- lanovku z dolu Bedřich - Anna v Jehličné na nakládací rampu u železnice v Novém Sedle
- lanovka z dolu Arnošt-Ludmila v Kynšperku do textilky v Libavském Údolí

Z pozemních lanovek a řetězovek bych připomněl, pokud zavzpomínám, tyto:

- pozemní lanovka z lomu Boží Požehnání v Kynšperku do briketárny I v Kynšperku
- pozemní lanovka z lomu Boží Požehnání v Kynšperku do briketárny II v Kynšperku
- pozemní lanovka z dolu Sylvestr do třídiřny dolu Anežka v Dolním Rychnově
- pozemní lanovka z lomu Gustav I do zpracovatelského komplexu Katzengieblerwerk
- pozemní lanovka z lomu Libík v Habartově do třídiřny Rudolf-Libík
- pozemní lanovka z lomu a dolu Bohemie v Sokolově do třídiřny Bohemie v Sokolově

- pozemní řetězovka z lomu Luitpold do elektrárny v Dolním Rychnově
- pozemní dvoukolejná řetězovka z dolu Felicián v Lískové na nádraží v Citicích (1 200 m)
- pozemní lanovka z dolu Jindřich III v Božičanech do třídírný uzavřeného dolu Caroli-Hedy
- pozemní lanovka z dolu Jindřich I v Chodově do jeho třídírný
- pozemní 4 lanovky z lomů Marie Pomocná ve Svatavě do třídírný (nejdelší 900 m)
- pozemní koňská dráha z dolu Jindřich I v Chodově k vlečce u dolu Caroli-Hedy u Božičan
- pozemní koňská dráha z dolu Vincenzi v Chranišově k železnici v Chodově
- pozemní koňská dráha z Kytlic k železnici v Citicích
- pozemní lanovka od štolý Anna-Marie v Hlavně k železniční vlečce z Habartova do Dasnic
- pozemní lanovka od štol dolu Josef Jan v Pile k visuté lanové dráze
- pozemní řetězovka zauhlující třídírný a elektrárnu v Dolním Rychnově z lomu Luitpold (Antonín)
- pozemní lanovka mezi doly Josef-Jiří, Filip-Jakub a Trojice v Dražově k voskárně v údolí

Snažil jsem se zde specifikovat veškeré lanové, řetězové a koňské dráhy, visuté i pozemní, na které jsem si dokázal vzpomenout, ale pozorný čtenář nechť promine, pokud jsem na něco zapomněl.

Jaroslav Jiskra

Peterův topol (1. část)

Poznání historie jakéhokoliv sídelního prostoru, ke kterému máme nějaký vztah, by mělo patřit ke standardním znalostem jeho obyvatel. Historii každého města zaznamenávají především městské kroniky, matriky, listiny a knihy, později i ostatní média. Tyto příběhy se však nedotýkají jen života obyvatel města, ale i domů a ulic. Řada jich však nebyla z různých důvodů zaznamenána a žijí pouze v paměti současných pamětníků. Ale až oni jednou nebudou, skončí příběhy v zapomnění času. Jen náhody pak rozhodují o znovuzrození těchto příběhů. A pokud se tyto příběhy spojí v jeden celek, tak tu máme takový malý zajímavý kousek historie města, jako v tomto případě.

První příběh, který s tím dalším samozřejmě souvisí, začneme v dnešní sokolovské Rooseveltově ulici. Tato ulice patří mezi nejstarší ulice ve městě. Patřila již do starého města, které bylo chráněno hradbami. Její důležitost spočívala v tom, že vedla přímo od městského kostela a tržiště k městské bráně, která stála přibližně v místě dnešního přechodu ulice před vchodem do tržnice. Na staré olejomalbě z přelomu 17. a 18. století, uložené v sokolovském muzeu, je nazývána jako Karlsbadertor. Jistě kvůli tomu, že od této brány vedla cesta na Karlovy Vary. V té době zde končilo město. Na jednom starém situačním plánu z doby kolem roku 1870 je Rooseveltova ulice označena jako Egergasse. Tento název by mohl pocházet od toho, že ulice vedla dál kolem kostela k další městské bráně nazývané dříve Egertor. Ta stála u starého dřevěného mostu přes Ohři (Eger), který byl původně proti proudu výše, než jsou dnešní mosty. Již koncem 70. let se místo Egergasse objevil nový název ulice – Sommergasse. Falknovský kaplan Joseph Körbl (1804 – 1884) ve svém díle Gedenkbuch der StadFal-

Dr. Franz Peter v roce 1915.

Vizitka Dr. Franze Petera.

se, že název ulice a městské brány není nazýván podle ročního období léta, německy Sommer, ale jde o název ulice, který vycházel ze jména Andreas Sommer. Šlo o významného falknovského rodáka, který byl panovníkem jmenován apelačním radou do velmi významné soudní instituce, tzv. apelačního soudu. Apelační tribunál byl výhradně soudem panovnickým a byl nástrojem kontroly císaře nad veškerým městským soudnictvím v zemích České koruny. Členy tohoto apelačního soudu jmenoval pouze panovník. V roce 1836 při průjezdu města císařem a českým králem Ferdinandem V., řečeným Dobrotivý, byla zasedací místnost falknovské radnice vyzdobena portréty císaře, hraběte Johanna Hartwiga Nostitze a Andrease Sommera. To jistě svědčilo o vážnosti Andrease Sommera.

Nejstarší název ulice Sommergasse je zachycen na mapě města z roku 1878. V matrikách, které vedla církev, se názvy ulic objevují až v roce 1886. Do té doby jsou u adres uváděny pouze popisná čísla domů. Ne proto, že by neexistovaly, ale zvyk je železná košile. A v té době Falknov nebyl zase tak veliký, aby to stěžovalo orientaci v úředním zápisu v matrice. Vedle postupného bourání městských hradeb dochází v letech 1873 – 74 ke zbourání brány v tehdejší Sommergasse. To znamená pro město možnost dalšího růstu. Růst města za bývalé hradby zasáhl i oblast zvanou Vorstadt (Předměstí), které se rozkládalo od bývalé brány k Lobežskému potoku, kde v místě kruhového objezdu u Městského úřadu stával můstek přes Lobežský potok. Místo cesty zde postupně vznikla zastavená ulice, která podle názvu předměstí – Vorstadt, dostala název Vorstadtgasse. I její název je prvně zachycen na mapě z roku 1878. Název ulice však nevydržel dlouho. Zmíněné církevní matriky již po roce 1886 název ulice Vorstadtgasse neznají a všechny domy v této ulici jsou uváděny pod Sommergasse. Souvislou zástavbou se obě ulice spojily v jednu s názvem Sommergasse. Tento název vydržel až do roku 1946, kdy byla ulice přejmenována po prezidentu USA Franklinu Delanu Rooseveltovi. Oficiálně se tak stalo někdy v polovině roku 1946. Jistě byl od května 1945 do této doby používán nějaký název potřebný pro provoz ve městě. Ale zda to byla Sommergasse či laický překlad Letní ulice, se mi nepodařilo zjistit. Pan učitel Václav Němec se v městské kronice zmiňuje o Letní ulici, ale záznam je až z konce roku 1967. V tomto případě si myslím, že vzhledem k jeho dalším popisům jiných ulic jde jen o český překlad, ale ne o skutečný název ulice. Ale není vyloučeno, že název Letní ulice se mohl spontánně mezi českými obyvateli města používat do definitivního přejmenování. Především u obyvatel, kteří do Falknova přišli nově po roce 1945. Pomineme-li trapnou, a až komickou epizodu s tím, jak se název ulice Rooseveltova má správně psát, tak si tato ulice název po 32. prezidentu USA zachovává dodnes. Zajímavé je, že pro období let 1908 – 1919 byl 26. prezidentem USA zvolen Theodore Roosevelt. Ale Rooseveltova ulice je evidentně nazvána po prezidentovi Franklinu Delanu Rooseveltovi.

Pro začátek druhého příběhu si vezmeme knížku, kterou napsal kolektiv autorů v roce 2005 a jmenuje se Kniha o městě Sokolov. Zde najdeme seznam purkmistrů a starostů města Falknova a Sokolova. V tomto seznamu najdeme strohý zápis o tom, že v období let 1910 až 1921 vykonával funkci starosty města JUDr. Franz Peter. Skutečný začátek tohoto příběhu však začíná o něco dříve a jinde. Dne 20. ledna 1862 se v Chomutově, tehdejším Komotau, v rodině Peterů, narodil chlapec, jenž dostal po svém otci JUDr. Franzu Peterovi, zemském advokátovi, jméno Franz. Pro lepší rozlišení jim dáme číslo I. a II. Jeho

kenau 1841, kde popisuje historii Falknova do roku 1841, zná městskou bránu v Rooseveltově ulici jako Sommer-tor. V roce 1841 názvy ulic ještě nebyly zavedeny, i když zřejmě nějaké názvy byly používány a staly se zvykovými, jako například Poststrasse. Byla tak např. nazývána cesta, po které jezdily poštovní dostavníky ve směru na Karlovy Vary. Názvy ulic Sommergasse a městské brány Sommertor byly v pozdější době překládány jako Letní ulice a Letní brána. Ale zřejmě jde o chybu. Domnívám

*Nadporučík Dr. Franz Peter těsně před
svatbou v roce 1893.*

matka Maria, rozená Kilian, pocházela z Jihlavy. Co přivedlo rodinu Peterů do tehdejšího Falknovanení známo, ale zřejmě za tím bude advokátské povolání. Po velkém ničujícím městském požáru Falknova v roce 1874 je hned druhý den, 24. června, JUDr. Franz I. Peter zvolen jako zástupce předsedy do komise, která měla na starost organizování pomoci postiženým. To svědčí o tom, že nějaký čas musel před tímto požárem ve městě bydlet a měl zde jisté postavení. Podporuje to i fakt, že v roce 1873 koupil ve Falknově dům.

Franz II. měl další čtyři sourozence – sestry Marii, Karolinu, Johannu a Emilii. Nejstarší sestra Maria se v roce 1884 provdala za známého falknovského lékárníka Eduarda Janotu a bývalého starostu Falknova (1864 – 1873), který vlastnil lékárnu na Starém náměstí č. p. 25. Šlo o rohový dům s Příčinou ulicí, kde byla takřka sto let lékárna. Jako lékárna byla provozována ještě nějaký čas po roce 1945. Později zde byla prodejna ESO a čínská restaurace. Dnes jsou provozní místnosti v přízemí prázdné. Mladší Karolina se v roce 1890 provdala za Adolfa Blaschke, vojenského lékárníka, jehož matka pocházela též

z rodu Janotů. Rod Blaschke zřejmě pocházel ze Slovinska. Třetí sestra se provdala za jakéhosi Kitlera. Nejmladší sestra Emilie pak bydlela, zřejmě neprovdána v Rooseveltově ulici č. 4. To je ten nejvyšší dům ve frontě domů mezi Starým náměstím a Křížovou ulicí.

V té době bylo mladému Franzovi II. 22 let, studuje práva a ve svém otci zřejmě vidí vzor. Po ukončení studii a získání titulu JUDr. provozoval advokátní praxi ve Falknově. Zřejmě velice úspěšně a stal se známým a váženým občanem. Osmnáctého května 1893 ve věku 31 let si ve Františkových Lázních vzal za manželku Claru Marii Johannu Genovefe, rozenou Sommer. Ta pocházela z Františkových Lázní a jejím otcem byl známý lázeňský lékař Dr. Lorenz August Sommer. Její matkou byla Anna, roz. Köstler von Stromberg z Chebu. Rod Köstlerů patřil mezi nejstarší chebské patricijské rody. Její otec Lorenz Johann Adam Köstler von Stromberg (*1807 – 1888) byl význačným lékařem, ředitelem lázní ve Fr. Lázních a jeho publikace o léčivých pramenech na Chebsku a Františkolázeňsku – Die Heilwirkung der Eger – Franzensbader Mineralquellen und Eisensalzmoores vydaná v roce 1866 se dočkala 14 vydání. Angažoval se i v politické rovině, především v revolučním roce 1848, kdy byl zvolen předsedou výboru, který usiloval o odtržení Chebska a jeho samostatnost. Stal se nejen čestným občanem Chebu a Františkových Lázní, ale i členem – rytířem významného dánského řádu Dannebrog. Pro své zásluhy byl jmenován c. k. dvorním radou a ke svému jménu získal v roce 1861 přídomek Edler von Stromberg.

Uzavřeným manželstvím získal Franz II. Peter jistě na vážnosti a zvýšilo se i jeho sociální postavení. A nezanedbatelná byla také ta trocha „modré krve“ pro své potomky. V kronice rodu Peterů najdeme v 90. letech řadu psaných pozdravů a zápisů o návštěvách v rodině při různých rodinných událostech. Jsou zde podepsáni nejen členové rodiny von Zansen-Osten, von Wünschheim-Lilienthal, falknovské rodiny von Wotawa, ale i členové rodiny známého plzeňského průmyslníka Emila von Skody – Škody, dcer Josefíny (Seffa), Johanný (Jenny) a Hermíny. Taktéž je zde velká fotografie Margot Skodové, zřejmě asi vnučky Emila von Skody. Kontakty s rodinou Škodů pocházejí zřejmě z Chebu, kam se rodina Škodů po smrti Emilovi matky v roce 1894 přestěhovala. V Chebu také mladý Emil Skoda absolvoval chebské gymnázium. Francovi II. se v manželství postupně narodilo pět synů – Walter August Franz (1894), Franz Eduard (1895), Kurt (1898), Wolfgang (1900) a Friedrich (1905). Prvorozený syn Walter však umřel

půl roku po narození na psotník (tetanické křeče), tehdy časté onemocnění malých dětí. Jeho kmotrem při křtu mu byl františkolázeňský lékař Dr. August Sommer.

V roce 1910 při volbách do městské rady byl zvolen starostou Falknova. Tehdy ještě netušil, že za pár let bude muset řídit město ve složitějším období světové války (1914–1918). Předválečná doba však znamenala pro rozvoj města prosperitu. V roce 1910 byla dokončena přístavba školní tělocvičny na „Centrále“, v následujícím roce byla provedena základní elektrifikace města, byl rozšířen vodovod, postaven nový vodojem a hlavně dokončena nová nemocnice Františka Josefa I. V roce zahájení války 1914 byla postavena budova sídla tehdejšího okresního hejtmanství v nynější ulici K. H. Borovského. V dalším roce pak byla zahájena přeložka Lobežského potoka v jeho dolní části od evangelického kostela po jeho vyústění do Ohře, které tak bylo posunuto níže po proudu do dnešních míst. Na bývalých městských pozemcích byla v roce 1916 zahájena výstavba dnešní chemičky. To jistě přineslo řadu pracovních příležitostí, ale válečné období neprospívalo městu v zásobování. Město se potýkalo s nedostatkem základních potravin a tyto potíže přetrvávaly i do poválečného období. Zánikem Rakousko-Uherska a vznikem Československa v roce 1918 se stal Franz Peter posledním starostou Falknova v habsburské monarchii a posléze i prvním starostou města v novém státě. Úřad starosty zastával až do roku 1921, kdy ve věku 59 let předává úřad starosty Konradu Glasslovi. O rok později, 15. 11. 1922 ve Falknově umírá na arteriosklerózu a embolií. V té době bylo nejstaršímu žijícímu synovi Franzovi 27 let, Kurtovi 24 let, Wolfgangovi 22 let a nejmladšímu Friedrichovi 17 let. Nedožil se však svatby ani jednoho z nich. Byl nositelem Řádu rytířského kříže Františka Josefa I. a Čestného vyznamenání 2. třídy za zásluhy o červený kříž – hvězda s válečnou dekorací. Jeho matka, Marie, rozená Kilian, jej přežije o tři

Dr. Franz Peter (uprostřed) jako starosta města Falknova na Starém náměstí v roce 1917.

roky a v roce 1925 umírá ve věku nedožitých 87 let. Byla nositelkou rakousko-uherského Záslužného řádu sv. Alžběty 2. třídy, který jí byl udělen v roce 1908 za charitu.

Nejstarší žijící syn Franz, Eduard (*1895) byl již třetím příslušníkem rodiny se jménem Franz. Jeho kmotrem byl známý a vážený občan Falknova – lékárník Eduard Janota, jeho strýc, který vlastnil lékárnu na dnešním Starém náměstí. V září 1916 je zaznamenán jako kadet vojenské školy pro důstojníky. O rok později je vyřazen v hodnosti poručíka a nastupuje polnímu pluku dělostřelectva č. 21. V roce 1918 je pak povýšen na nadporučíka. Během války obdržel řadu vyznamenání – stříbrnou medaili Za sta-

Dr. Franz Peter (uprostřed) se svými syny kolem roku 1918. Zleva – Wolfgang, Franz, Kurt, a Friedrich.

tečnost 2. třídy, bronzovou a stříbrnou Záslužnou medaili Signum laudis a Karlův vojenský kříž. A protože u kolébky mu stál za kmotra lékárník, tak mu asi byla dána do vínku medicína a Franz vystudoval všeobecnou medicínu v Mnichově. V roce 1922 promoval a nastoupil do mnichovské nemocnice Schwabinger. V roce 1923 se oženil a za manželku si vzal jakousi Margarethu, rozenou Schmidt z Mníchova. Jeho další životní etapa je neznámá, jen ze záznamu v matrice je zřejmé, že se v roce 1936 zřekl katolické víry (A fide deficit). A to je poslední známý údaj o jeho životě.

Jiří Kubiček

Historie četnické stanice Habartov (1. část)

Četnictvo se na našem území začalo formovat ještě v dobách rakouského mocnářství. Za vznik četnictva na území monarchie lze považovat 8. červen 1849, kdy císař František Josef I. oficiálně schválil vznik četnictva. Skutečné zahájení činnosti četnictva je však spojeno až s vydáním zákona o zavedení četnictva na celém území habsburské monarchie ze dne 18. ledna 1850.

Četnictvo bylo na základě tohoto „Prozatímního organizovaného zákona o četnictvu v císařství Rakouském“ definováno jakožto vojensky organizovaný sbor, jehož úlohou bylo, aby udržovalo na všechny strany bezpečnost, pokoj a pořádek, aby dle možností předešlo a zabraňovalo nastávajícímu přerušení všeho toho, jakož i všeliká přestoupení zákona nebo, kdyby se přestoupení nějaké přece událo, by stav zákonný opět zřídilo a rušitele pokoje nebo přestupce zákona dostavilo; konečně aby napomáhalo k vykonávání vrchnostenských nařízení a vůbec ve skutek uvádělo všeliká opatření, týkající se bezpečnosti, kteráž jsou v tomto zákoně a v služební instrukci pro četnictvo, jakožto zvláštní povinnost vytknuta.

V nařizovacím listě z 18. června 1850 bylo pak vytvořeno a po monarchii rozmístěno 16 četnických pluků. Pro naše území je podstatné, že byl zřízen pluk č. 2 v Praze a pluk č. 3 v Brně. Četnictvo bylo tehdy podřízeno nejvyššímu policejnímu a dvorskému úřadu při ministerstvu vnitra.

Vznik a činnost četnické stanice v Habartově v době rakousko-uherské monarchie

Četnická stanice byla v Habartově zřízena teprve 1. května 1892. Habartov měl tehdy zhruba 2000 obyvatel. Do služebního obvodu stanice spadaly obce Habartov, Lítov, Chlum Sv. Maří, Dasnice, Hlavno, Bukovany, Kytlice a Dvory (dvě poslední obce jsou již zaniklé).

Četnická stanice se nejprve nacházela v domě č. p. 182 a od 30. 3. 1897 byla umístěna v domě č. p. 180. Prvním velitelem se stal strážmistr Josef Storm, který byl později přeložen do Litrbachů (Čistě), kde jej v roce 1904 zastřelil pytlák. Na stanici dále sloužili strážmistr Gustav Sacher, závodčí Josef Plaizek a Josef Buchberger.

— Četnický strážmistr zastřelen. Z Falknova se sděluje, že ve středu večer zastřelen byl pytláky četnický strážmistr Storm ze stanice v Literbachách, kam odebral se neprodleně rytmistr četnictva Ziller. Storm byl ženat a otcem 5 dětí. U četnictva sloužil 22 let.

Zpráva o vraždě původně habartovského četníka a prvního velitele Storma, Národní listy 1. 7. 1904.

Přes rozlehlý služební obvod byla služba především pochůzková. Jednotliví četníci měli ve svých služebních knížkách přesně předepsanou trasu obchůzky a časy, kdy se budou v příslušné obci hlásit. Při pochůzce museli četníci bedlivě sledovat, zda není porušován zákon, případně řešit zjištěné přestoupení zákona.

Četníci se z počátku potýkali v obvodu stanice s potulnými cikány. Naneštěstí byl při jedné akci postřelen potulným cikánem strážmistr Gustav Sacher. Od té doby se raději potulní cikáni Habartovu vyhýbali, neboť strážmistr Sacher byl na ně velmi přísný, až tvrdý.

Četnictvo muselo zasahovat i při nejrůznějších stávkách. Mezi ty větší, která zasáhla i do činnosti habartovských četníků, patří jistě tzv. citická stávka horníků v roce 1894. Stávka započala 6. dubna, kdy na Loketskú z důvodů snižování mzdy zastavilo na 5000 horníků práci. Rozhořčení horníci vtrhli do kanceláří dolů Richard a Vincencius v Chodově, kde zbili úředníky. Stávka se jako lavina šířila po celém kraji a nakonec se její těžiště přesunulo do Citic. Na potlačení vzpoury byl do Sokolova povolán prapor vojska a také četnictvo mělo stálou pohotovost. Dne 3. května stávka vyvrcholila v Citicích průvodem asi 300 horníků. Vojsko a četnictvo však zastoupilo průvodu cestu a vyzvalo demonstranty pod výhružkou střelby k odchodu. Dav se i přes výzvu nerozešel. Následná střelba zabila tři demonstranty, osm dalších bylo zraněno. Stávka tak byla potlačena a pro uklidnění situace zůstali ještě po nějaký čas na Sokolovsku působit setniny vojska a četnictva. Také v Habartově byla jedna setnina umístěna. Další velká stávka přímo na dole v Habartově propukla v říjnu roku 1899 a trvala několik měsíců.

Četníci nezasahovali samozřejmě jen u stávek. Podívejme se nyní na jeden známý kriminální případ. V létě roku 1906 došlo nedaleko Habartova k přepadení a oloupení nádeníka Oto Fritsche. Útočník srazil Fritsche klackem k zemi a okradl jej o 1200 K, které nesl stavebnímu podnikateli na výplatu. Lupič byl později četnictvem vypátrán a zatčen.

— Loupež. Nedaleko Habersbirku u Falknova přepaden byl nádeník Oto Fritsch a oloupen. Útočník srazil jej ranou klackem k zemi a odňal mu 1200 K, které nesl podnikateli staveb na výplatu, a zmizel. Lupič byl však později četnictvem vypátrán a zatčen.

Článek z Národních listů ze dne 4. 8. 1906 o loupeži u Habartova.

tvem vypátrán a zatčen. Ne vždy však četníci mohli pomoci. Dne 22. ledna 1914 tak mohli bohužel již jen přihlížet následkům tragédie, při které přišlo jedno děvčátko o život a jeden chlapec byl těžce raněn. Děti hlídače dráhy Švecara si totiž bohužel na sáňkování nevybraly správné místo a při jízdě vjely přímo do kolejíště. Projíždějící vlak tragicky ukončil dětské radovánky.

Období 1. světové války

Během první světové války, tedy v období 1914 – 1918. přibýly četnictvu zvláštní úkoly vzešlé z válečné situace. Kromě běžné služby, tak jako v mírových časech, muselo zajišťovat pořádkovou a dopravní službu při přesunech vojenských jednotek či pátrat

Pohled na starý Habartov s kostelem sv. Anny.

po dezertérech a vyzvědačích. Nemalou měrou muselo zasahovat i proti rostoucím demonstracím. V průběhu válečných let totiž stále více sílily v zázemí, daleko od bojové vřavy, projevy nespokojenosti. Nedostatek potravin si již v roce 1915 vynutil zavedení přidělového systému. Na lístky byl nejen chléb, ale například i cukr, brambory, pivo, mléko, uhlí, petrolej, mýdlo, tabák. Není se tedy co divit, že ani Habartovu se nevyhnuly hladové bouře a stávky. Při demonstracích v roce 1917 došlo již dokonce k drancování a řada lidí byla zatčena.

Na sklonku války, v době rozpadu rakousko-uherské monarchie zastávali funkci habartovských ochránců zámku strážmistr Eduard Zschke, závodčí Anton Springer a četník Fischer. Po odvolání strážmistra Zschkeho do oblasti rakouského Burgenlandu odešli po vzniku ČSR do Rakouska také četníci Plaizek a Buchberger. Habartov byl tak na nějaký čas zcela bez četníků.

Stanice v období 1918 – 1938

Na troskách rakousko-uherské monarchie byla 28. října 1918 vyhlášena samostatná Československá republika. Na základě tzv. recepčního zákona (č. 11/1918) měly po vyhlášení samostatného Československa všechny státní i samosprávné orgány působit tak jako doposud, pouze s tím, že budou podřízeny československé vládě. Rovněž zůstával v platnosti celý dosavadní právní systém. Téměř všichni státní a veřejní zaměstnanci bývalé monarchie přešli do služeb nového československého státu. Na svých místech zůstávali okresní hejtmani, vysoké úřednictvo a příslušníci policie a četnictva.

Četníci německé národnosti, kteří zachovali věrnost ČSR, mohli na svých pozicích zůstat a byli i představenými orgány vítáni, protože jim místní obyvatelstvo důvěřovalo.

Problematickou se však stala především otázka úředního jazyka. Na četnické stanice v pohraničí s převahou německy mluvícího obyvatelstva, jejichž velitelé dosud dostatečně neovládali služební jazyk, bylo z počátku alespoň částečně přeloženo mužstvo české národnosti, zejména pak na pozice zástupců velitelů stanic. Četníci německé národnosti měli za povinnost se do určité doby naučit český jazyk, mnohdy však byl především u starších ročníků tento časový termín prodlužován. Zemské četnické velitelství si totiž dobře uvědomovalo, že předčasným penzionováním četníků německé národnosti z důvodu neznalosti řeči by mohlo pro četnictvo znamenat značné ztráty, protože se často jednalo o prvotřídně vyškolené odborníky.

Definitivní podobu organizace četnictva v ČSR přinesl až zákon o četnictvu z 14. dubna 1920, čís. 299 Sb. z. a n. Četnictvo bylo definováno jako vojensky organizovaný strážný sbor a orgán státní politické správy. Ve výkonu bezpečnostní služby bylo podřízeno státním politickým úřadům, respektive přednostům těchto úřadů. Ve věcech výcviku, vyučování, kázně, kontroly služby a v záležitostech správních a hospodářských podléhalo četnickým důstojníkům.

Četnická stanice v Habartově spadala po vzniku republiky pod okresní úřad a okresní četnické velitelství ve Falknově nad Ohří (dnešní Sokolov), které náleželo do působnosti Četnické oddělení č. 7 v Chebu. Od 1. září 1930 bylo okresní četnické velitelství ve Falknově se svými podřízenými četnickými stanicemi nově zařazeno pod Četnické oddělení č. 10 v Karlových Varech. Nejvyšším nadřízeným orgánem pak bylo Zemské četnické velitelství pro Čechy čís. 1, které bylo umístěno v Praze.

Četnická stanice se nacházela v domě č. p. 180 a to až do roku 1936, kdy byla stanice přemístěna do budovy německé měšťanské školy.

Jak již jsme dříve uvedli, opustili po rozpadu Rakousko-Uherska četnickou stanici v Habartově četníci německé národnosti. Četnická stanice tak byla po nějaký čas zcela neobsazena. Prvním velitelem stanice po vzniku československé republiky se stal vrchní strážmistr Jiroušek Josef, který na stanici sloužil od června roku 1919. Spolu s ním konali v tomto roce službu ještě další podřízení četníci, podle jmen pravděpodobně německé národnosti, a sice strážmistři Lange, Stompe, Pacik Josef, Wachauf Josef (uváděno i Vachauf). Postupně byli ale na stanici umísťováni i četníci české národnosti, kteří tak vystřídali četníky německé národnosti.

Četnická stanice měla systematizovaný stav stanice 1+3, tj. jeden velitel a tři podřízení četníci. Během období tzv. první republiky na stanici sloužili postupně pouze 3 velitelé. Na pozici podřízeného mužstva se vystřídal téměř 20 četníků, a to především četníci s hodností strážmistra. Přehled sloužících četníků na četnické stanici v Habartově v období 1919 až 1938 je patrný z následujícího přehledu:

Habartovský kostel sv. Anny a obecní rybník.

Velitelé stanice

1919 – 1928 – vrchní strážmistr Josef Jiroušek (od 16. 6. 1919, 1. 2. 1928 trvale pensionován)

1928 – 1937 – vrchní strážmistr Rudolf Šefrna (od 15. 4. 1928, 8. 3. 1937 trvale pensionován)

1937 – 1938 – praporčík Jan Koukol (od 21. 7. 1937, do 13. 9. 1938 – zastřelen ve službě)

1938 – praporčík Jan Jungwirth (od 15. 9. 1938, do říjen 1938)

Mužstvo stanice

Strážmistr Lange ??? (od 28. 2. 1919, do ???)

Strážmistr Stompe ???, psovod (od 1. 4. 1919, do ???)

Strážmistr Pacik Josef (od 15. 5. 1919, do ???)

Strážmistr Wachauf Josef uváděno i Vachauf (od 23. 9. 1919, do ???)

Strážmistr Kříž Karel (od 8. 1. 1920, do 1. 8. 1925)

Strážmistr Kopecký František (od 2. 12. 1920, do ???)

Strážmistr Frous Václav (od 16. 2. 1921, pravděpodobně do roku 1928)

Gára Stanislav (od 4. 6. 1923, dne 20. 11. 1924 ze sboru propuštěn)

Strážmistr Wachauf Josef (od 12. 1. 1921 nebo 8. 7. 1922, do 1925 – 1. 7. 1925 trvale pensionován)

Štábní strážmistr Frous Josef (od 20. 2. 1925, do 1. 8. 1925)

Strážmistr Dvořák Josef (na stanici měl být od 1. 10. 1927 – přemístění bylo zrušeno)

Strážmistr Křivanec Josef (od 13. 3. 1926, do 15. 11. 1933)
Štábní strážmistr Bláha František II (od 15. 7. 1928, do 15. 3. 1936)
Štábní strážmistr Hněvsa Josef (od 31. 3. 1921, do 10. 12. 1936)
Strážmistr Hošek Jan (od 31. 3. 1937, do 18. 7. 1938)
Strážmistr Steinbach Karel uváděno i Šteinbach (od 30. 9. 1936, do 10. 9. 1938)
Strážmistr Pardus Jan (od 15. 11. 1933, do 13. 9. 1938 – těžce raněn ve službě)
Strážmistr Příbek Matěj (od 10. 9. 1938, do 13. 9. 1938 – těžce raněn ve službě)
Strážmistr Brož František (od 17. 7. 1938, do října 1938)
Strážmistr Křepela Antonín (od 17. 7. 1938, do 13. 9. 1938 – zabít ve službě)

Obvod stanice byl i nadále tvořen obcemi: Habartov, Lítov, Chlum Sv. Maří, Dasnice, Hlavno, Bukovany, Kytlice a Dvory, od 1. 1. 1931 byla do služebního obvodu zařazena i obec Citice s osadou Linc.

Služba, jak již bylo dříve uvedeno, byla i nadále především pochůzková. Jen zřídka používali četníci ve službě dopravní prostředky, nejčastěji to pak byla soukromá kola. V případě nutného zásahu mohli četníci zabavit projíždějící povoz či motorový vůz.

Službu u četnictva krátce po vzniku Československa nám ve svých vzpomínkách mimo jiné přibližuje Karel Kříž, který coby strážmistr sloužil v Habartově od roku 1920.

Poměry v Habartově dle vzpomínek nebyly v této době pro četníky nijak příznivé. Místní horníci vydělávali oproti četníkům mnohem více peněz, a výše cen se zde tedy bohužel pro četníky odvíjely od platů horníků. Četníci tak mnohdy poněkud strádali. Kdo mohl, nechal si z domova posílat balíky, další sáhli na své úspory.

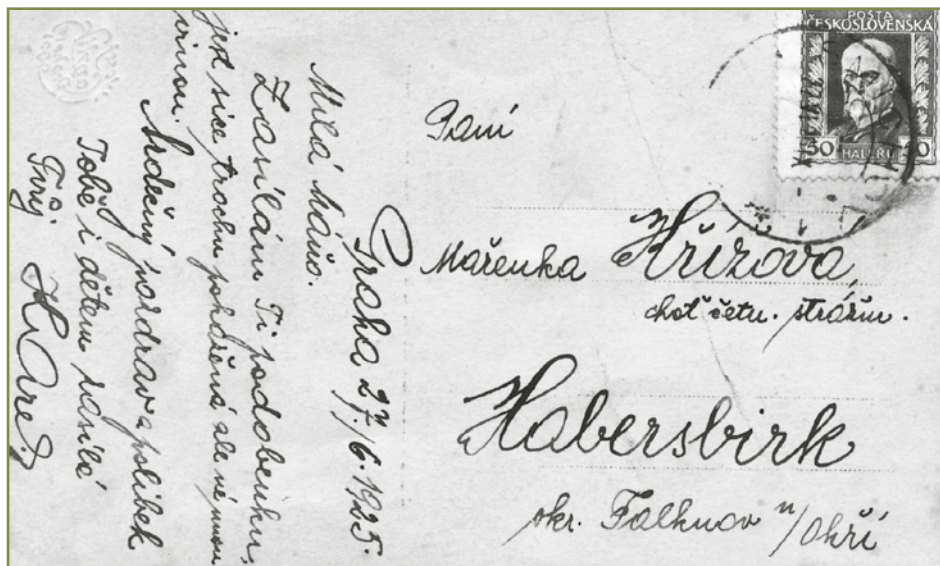
Službu však neztrpčovaly četníkům jen nuzné poměry. Doba byla neklidná a co chvíli propukaly nepokoje či stávky, ať už z politických důvodů nebo z důvodů zvýšení platu. Četníci tak byli často v pohotovosti a zasahovali proti nespokojeným obyvatelům. V létě roku 1920 tak například museli četníci v Habartově řešit vyplenění mlýnů ve falknovském a chebském okrese. Zástup asi 60 horníků z Kahru (část obce Habartov) totiž násilně zrekvíroval mouku a chléb ve třech mlýnech. Je zajímavé, že i přes násilné plenění mlýnů horníci za zrekvírované zboží zaplatili. I přesto bylo nařízeno okresní politické zprávě ve Falknově a v Chebu, aby proti násilníkům bylo učiněno trestní oznámení.

Další nepokoje na sebe nenechaly dlouho čekat. V listopadu téhož roku vypukly demonstrace na Ašsku a Chebsku, neboť čeští vojáci strhli v Chebu pomník Josefa II. a chtěli jej zničit. Do Chebu bylo narychlo z celého chebského četnického oddělení povoláno okolo 48 četníků. Mimo jiné byl do Chebu povolán i četník z Habartova Karel Kříž, který v Chebu v soustředěném oddílu setrval zhruba 1 měsíc.

Další neklidnou událostí v obvodu stanice bylo vyhlášení mobilizace v roce 1921. Všichni četníci museli v důsledku mobilizace konat nepřetržitou službu. Kontrolovali rukující vojáky či dohlíže-

Karel Kříž na fotografii z 20. let.

Rub pohlednice, kterou zaslal četník Karel Kříž své ženě z Prahy do Habartova.

li na řádné vyvěšení mobilizačních vyhlášek. Vojáci povětšinou narukovali až na výzvu četníka nebo když se četník objevil v obci. Starostové obcí sice vyhlášky vyvěsili, místní občané však mnohdy vyhlášky strhávali, případně přisouvali různá hesla, jako např. „Ať narukují jen Češi“.

Roku 1922 vypukla v souvislosti s vrcholící hospodářskou krizí v celém falknovském uhelném revíru hornická stávka. Do Habartova bylo v této souvislosti soustředěno 10 četníků, kteří byli ubytováni v infekčním domku u hřbitova.

V této době vypukl v nedaleké obci Pürgles požár. Zachraňovacích prací se zúčastnili nejen četníci z habartovské stanice, ale i četníci ze soustředěného četnického oddílu. Vylézali na ohrožené domy a lili vodu na střechy v místech, kam se ani hasiči neodvážili. Četníci tak vydatně napomohli odvrátit požár, jenž mohl snadno zachvátit celou obec. Vděčné obyvatelstvo účast četnictva kvitovalo s poděkem a se slovy „to by rakouští četníci nedokázali“.

Habartovští četníci však nepomáhali jen při živelných pohromách, museli vyšetřovat i různá neštěstí. Výše uvedená hospodářská krize donutila několik nezaměstnaných horníků z Habartova ve vlastní režii otevřít opuštěný důl na tzv. Krajkovské huti nedaleko místní části Klůč. Vlastními silami se zde snažili dolovat uhlí. Při této činnosti však bohužel došlo 3. prosince 1924 k neštěstí, které svým životem zaplatil jedenatřicetiletý horník Alois Dürbeck.

Další tragédií museli četníci řešit jen o pár let později. V červnu roku 1931 byl na železniční stanici Dasnice-Chlum sv. Máří těžce raněn pokladník nákladního nádraží oficiál Kabát. Při nepozorném přecházení železniční trati byl nešťastník zachycen osobním vlakem z Chebu. Železniční úředník zemřel na následky zranění při převozu do karlovarské nemocnice. Důlní činnost si vybrala svoji daň i v prosinci roku 1935. Na dole „Nová jáma“ v Habartově byl sesuvem uhelných vrstev zasypán 48 letý havíř Matěj Löbl. Přestože bylo ihned přikročeno k záchranným pracím, byl nešťastník vyproštěn až po šesti hodinách.

Činnost habartovských četníků dostala dokonce až na půdu parlamentu. Dne 31. března 1931 obhajoval ministr vnitra Dr. Slávik činnost habartovských četníků před interpelací poslance J. Geyera. Poslanec Geyer si na půdě parlamentu stěžoval na přehmaty habartovských četníků. Dne 21. listopadu 1930 se totiž konala v Habartově za účasti asi 200 osob přednáška o nakažlivých nemocech. Po této přednášce se rozvinula debata, při které horník a člen obecního zastupitelstva Bedřich Vilém Schubert mimo jiné prohlásil, že dětem v české škole se poskytují na státní útraty výhody, kterých nemají německé děti. Tato nepravdivá zpráva pobouřila místní německé obyvatelstvo a popudila je k zášti proti české menšině. Jakmile se četnictvo dozvědělo o tomto výroku, provedlo předepsané šetření a na jeho základě bylo proti Schubertovi podáno trestní oznámení okresnímu soudu. Schubert při výslechu dne 27. prosince 1930 na obecním úřadě shora uvedený výrok doznal a omlouval jej tím, že byl špatně informován. Nebylo nikterak prokázáno, že by byl při vyšetřování četnictvem proveden na Schuberta nějaký nátlak nebo zastrašování. Sám Schubert doznal, že oba vyšetřující četníci s ním jednali slušně a zdvořile. Schubert byl později vyšetřován četnictvem i pro výroky nad hrobem jednoho ze spoluobčanů, kdy pronesl „spi sladce v německé zemi“. Ani zde nebylo prokázáno žádného přehmatu ze strany četnictva a Dr. Slávik doslova uvedl, že z podnětu interpelace není důvodu k nějakému opatření vůči habartovským četníkům. I tento malý případ může být předzvěstí národnostních nepokojů, které vyvrcholily v roce 1938. Národnostní zášť jistě mohla vyvolat i událost spojená s rozpuštěním protidemokratických stran v roce 1933. Jednalo se o nacionalistické strany DNSAP (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei) a DNP (Deutsche Nationalpartei). V této souvislosti úřady rozpustily v říjnu 1933 i turnerské spolky a zapečetily jejich tělocvičny v Sokolově, Krajkově, Kynšperku a také v Habartově.

Ilustrační fotografie rakouského četníka zachraňujícího oběti požáru.

Nad případem, který se dostal až do parlamentu, se můžeme jistě usmívat. Ne vždy však se řešily jen případy špatně volených slov. Nález mrtvolky mezi stanicemi Dasnice a Citice musel otrást i otrlými četníky. Dne 18. července 1926 nalezl velkostatkář Nostitz v roklí zuhelnatělou mrtvolu ženy. Případ vypadal dosti záhadně. Mrtvá měl ve spánku střelnou ránu, revolver ležel opodál. Nalezena byla i láhev od petroleje a na stromě visely dva opálené konce provazu. Šetřením bylo nakonec zjištěno, že se nejednalo o úkladnou vraždu, ale promyšlenou sebevraždu. V mrtvé byla totiž zjištěna Marie Scherbaumová trpící hysterií, která v polovině července prodala své věci a zakoupila si revolver. Marie Scherbaumová ukončila svůj odchod opravdu tragicky. Nejprve se polila petrolejem, hlavu prostrčila do smyčky, zapálila si šaty a střelila se revolverem do hlavy.

Josef Macke

Maskovací síť nad Rotavou?

Píše se 11. únor 1945. Ač je neděle čtyři sloužící v hlavním stanu anglického Royal Air Force prožívají napětí... Nastává závěrečná bojová fáze spojených anglo-amerických leteckých sil.

Plánují nasadit dohromady 795 letadel k náletu na Drážďany, který má trvat dva dny a dvě noci ve dnech 13. a 14. února. Ataké k útoku v poledne 15. února. Dále plánují nasadit asi 600 strojů k náletům na Böhlen a Chemnitz 14. a 15. února. Příslušná místa věděla od agentů a přeběhlíků, že v Krušných horách je několik továren, které vyrábějí zbraně a munici a mohly by být pro alianci nebezpečné v závěrečných bojích války. Ve zprávách se častěji objevovalo také jméno Rothau–Rotava. Čeští emigranti mluvili o tom, že se v údolí Rotavy nacházejí významné železárny. Nebyli však schopni poskytnout důležité a přesné údaje pro letectvo.

Major Bennett, aby vyloučil riziko, se rozhodl po konzultaci se sirem Robertem Saundbym vyčlenit dva lancastery a dva halifaxy, s nimiž původně počítali pro nálet na Chemnitz, a nasadit je na zmíněnou zbrojovku v Krušných horách. Oběma párům letadel přidělil zajišťovacímosquito.

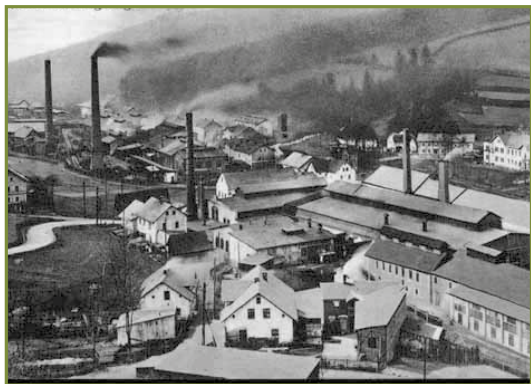
Letadla se rozdělila nad Annabergem. Drážďany mezitím padly za obět dvěma nočním náletům. Podle zpráv spojenců dopadlo na město 1 670 tun bomb v rozplánovaných čtvercových sektorech. Vrchní šéf drážďanské policie Grosser vykázal statistiku zcela jiného druhu, totiž kolem 250 000 mrtvých lidí. Dnešní historické odhady se pohybují kolem 20 000 obětí tohoto náletu.

Náčelník Collins, šéf malé bombardovací letky nad západními Krušnými horami, naslouchá hlášením. Slyší, že operace v Chemnitz se zdařila. Právě tak slibné se jevíly útoky na Berlín, Bonn, Magdeburg a Norimberk.

Posádky pěti letounů přelétávají nad obcemi Klingenthal a Zwota. Přístroje ukazují, že by se letadla měla nacházet nad správným teritoriem. Přesto se zdá, že on a jeho podřízení míjejí cílové území. Velké lesní plochy jsou přerušeny pouze malými loukami v údolích. Avízovaná Rotava a její železárny v údolí však vidět nejsou. Ani lancaster v roli osvětlovače (trasovače), který čas od času shazuje světlice, nedokáže vnést správné světlo do této scenérie. Postupně se ukazuje, že akce se minula účinkem.

Bombardovací letoun Lancaster.

Rotavské železářny.

Po několika dalších přeletech sporného území a po starostlivých pohledech do palivových nádrží se kapitán Collins rozhoduje k návratu. Starosti mu dělá pouze náklad bomb, ale tady se jistě řešení najde. Dvěma lancasterům se nabízí za cíl menší město s budovami továrního typu, které se jmenuje Graslitz (nyní Kraslice). Nad ním se obě letadla zbavují nákladu. Dvoučlenné posádce doprovodného mosquita se nedaří najít významnější cíl. Collins se svým halífaxem vzlétá nad horským zalesněným územím. Náhle spatří pár nápadných baráků vedle nic neříkajícího městečka a rozhodne se shodit nebezpečný náklad právě na ně.

Později se ukáže, že podezřelé baráky jsou skladem RAD v Jindřichovicích (RAD = Reichsarbeitsdienst, říšská pracovní služba). Bomby ho za špatné viditelnosti netrefí. Druhý stroj má nějaké problémy a zbavuje se bomb o pár minut později nad nekončícím lesním terénem. Kapitán Collins může konečně vydat povel k návratu.

V Readingu, hlavním stanu Royal Air Force severozápadně od Londýna, neměl kapitán Collins dobrý pocit, když stanul před sirem Arthurem Harrisem. Zachoval však hrdé vystupování a hlásil: „I'm sorry, bud' je nad továrnou Rothau natažena maskovací síť, nebo to tajemné místo vůbec neexistuje!“

Rotava však byla a je. To jen šťastná mlha ji uchránila před neštěstím.

Dle materiálu Waltera Hüllera

Petr Rojík

Česká menšinová škola v Královském Poříčí

Skutečnost, že po vzniku samostatné Československé republiky nebyla česká menšina v Královském Poříčí nikterak početná, bylo jednou z příčin, že k založení vlastní české školy v této obci došlo poměrně dosti pozdě.

O její vznik se zasloužil především inspektor František Věšin a ředitel falknovské (sokolovské) české men-

Budova české menšinové školy v Královském Poříčí.

šinové školy Stanislav Jelínek. Povolení Ministerstva školství a národní osvěty k tomuto významnému kroku bylo potvrzeno přípisem z 27. srpna 1929, který obsahoval výnos č. 79.460/29 – I. Byl zakoupen nábytek v hodnotě 5.676.50 Kč a po získání povolení došlo k pronájmu dvou místností v domě čp. 144, což byla část německého hostince Franze Bocka s příslibem, že postupně bude pro potřeby školy uvolněn celý objekt. Jedna místnost byla upravena jako školní třída, ve druhé byl zřízen byt učitele. Prvním správcem školy se stal zatím-

Školní budova při povodních v lednu 1932.

mohlo začít, i když s tím část německého obyvatelstva nesouhlasila. S původním záměrem o odkoupení objektu však mělo Ministerstvo školství a národní osvěty nečekané problémy, takže k definitivní dohodě došlo až 14. prosince, kdy celý dům byl za částku 165 tisíc korun i se zahradou o rozloze 15 arů prodán. V přízemí tak vedle učebny a učitelského bytu přibyla kuchyně. V podkrovní pak vznikla pro účely mateřské školy místnost, která po úpravách měla rozměry 9 x 4 metry. Nastoupila do ní jako pěstounka Anna Šlapáková ze Žatecka, která měla při jejím otevření na starost deset dětí. V prosinci byl také zvolen Místní školní výbor, v jehož čele stál důlní dozorce Josef Dolejš, dále úpravčí trati Antonín Macourek, horník Jan Sommer, Josef Fybos a horník ve výslužbě a učitel Alois Kavan.

Již v průběhu prvního roku existence školy probíhala řada slavností k významným výročím, z nichž byla jako nejdůležitější považována akce k 28. říjnu, tedy ke vzniku Československé republiky. Ta tehdy proběhla tak, že každé dítě předneslo ve třídě českou básničku. V prostorách třídy se také uskutečnila první vánoční besídka, kdy se ukázalo, že některé rodiny žáků jsou tak chudé, že nemají doma vánoční stromek a tuto školní oslavu s nadílkou spolu s mateřskou školou prožili poprvé. Během letních prázdnin roku 1930 došlo rovněž k významné akci, která se stala tradicí. Bylo totiž vybráno několik dětí a posláno do českých zemědělských rodin na Sedlčansko. Touto akcí bylo sledováno jednak upevnění jejich zdraví, jednak též další zdokonalení v českém jazyce. Tato akce se opakovala i v dalších letech a zájem o ni byl vyšší než možná kapacita, ta byla limitována vždy pro 4-6 žáků. Organizoval ji falknovský Okresní výbor péče pro mládež. V létě také došlo k úpravám dolní učebny, mimo jiné tu byla zvětšena okna, takže do druhého školního roku své existence měla škola již mnohem lepší podmínky. K vyučujícím v školním roce 1930/31 patřila učitelka němčiny Jana Morávková a falknovský kaplan dr. Eduard Broj. Správce školy v tomto školním roce vykonával potřebné kvalifikační zkoušky a stal se definitivním učitelem. Počet žáků se navýšil na 23 (18 dívek a 5 chlapců), kteří pocházeli převážně ze smíšených a německých rodin. Zájem ze strany německých rodičů podmínila výrazně i skutečnost, že v české menšinové škole se zaváděly akce sociálního charakteru, které zdejší německá obecná škola postrádala. Například se pro zdejší žáky z prostředků okresní péče o mládež zajišťovalo každoročně po určitou dobu k svačině teplé mléko či kakao, též se začaly pro nejchudší děti vařit polévky, zavedla se tradice pořádání vánočních besídek, při kterých dostávaly děti občerstvení a ošacení či obuv. V období školního roku 1931/32 se

Výlet poříčských dětí na Hruškovou.

Ze školního výletu na Hruškovou.

Žáci české školy s učitelem Aloisem Kavanem – školní rok 1930-31.

navýšil počet žáků na 26 (20 dívek a 6 chlapců), takže do třídy musely být přidány lavice, které byly přivezeny z obecné školy v Drmoulu.

Výuky ručních prací se ujala falknovská učitelka Vlasta Hušková, když její předchůdkyně odešla do Chebu. V následujícím školním roce dochází ke změně správce školy – místo převzal výpomocný učitel Ladi-

slav Šindler, původem z Hořelic okr. Kladno, a dosavadní správce přechází do okresu Jablonec nad Nisou. Žáci byli rozděleni do čtyř oddělení, celkem jich bylo 27 (19 dívek a 8 chlapců). Poněkud se změnil školní výbor, ale předseda Josef Dolejš zůstává v jeho čele. Při vánoční besídce tehdy dostali všichni žáci boty a děti v mateřské školce pletené vesty. Škole byly darovány brambory a zelenina na polévky, ale protože se nenašel nikdo, kdo by je vařil, zásoby si nakonec rozebrali rodiče. Jedna žákyně byla v průběhu školního roku umístěna do falknovského sirotčince Asyl, ale s podmínkou, že bude přerážena do německé školy. Novinkou bylo, že se uskutečnil první závěrečný školní výlet, který směřoval do Birndorfu – Hruškové.

Ve školním roce 1933/34 klesl počet žáků na 18. Na říjnovou besídku při příležitosti vzniku republiky sestavenou z recitačního pásma přišli mimo rodičů i někteří místní Němci a na obecním úřadě byla poprvé vyvěšena čs. státní vlajka. Taktéž tomu bylo i na německé obecné škole. Při vánoční besídce dostala děvčata látku na šaty a chlapci boty a rukavice. Školní výlet pak vedl do Svatošských skal. Učitel Ladislav Šindler však v červnu v obci skončil a přešel učit do Schönwaldu v okrese Tachov. Takže počátkem školního roku 1934/35 se opět změnil správce školy, kdy sem nastupuje výpomocný učitel Stanislav Kostka z Oldřichovic u Českého Těšína. Zapsáno bylo 19 žáků (12 děvčat a 7 chlapců) a změnil se předseda Místního školského výboru, kterým se stal úpravčí trati Josef Sluka. Významný byl fakt, že jednak se poprvé oslava vzniku samostatné Československé republiky konala společně s německou obecnou školou, dále pak, že na vánoční besídku přispěla uhelná společnost Britannia.

6. dubna 1935 došlo k ustavení pobočky Národní jednoty severočeské pro Königswert a okolí, která měla za úkol posilovat českou menšinu a její aktivity. V rámci školního výletu se tehdy děti podívaly do Jindřichovic. Pro povzbuzení ctižádostivosti v učení dostávaly tehdy děti obrázek prezidenta Masaryka se zlatým razítkem. Z událostí, které provázely školní rok 1935/36, je vhodné se zmínit, že obec s německou převahou poprvé darovala této škole školní potřeby v hodnotě 500 korun. Při oslavách 28. října tenkrát vyslechli žáci a další přítomní ve třídě slavnostní celostátní rozhlasový projev. Škola s pobočkou NJS se rovněž podílela na organizaci oslavy památky Mistra Jana Husa s projevy v češtině i němčině. Bylo zapsáno 20 žáků (11 dívek a 9 chlapců).

V školním roce 1936/37 zastával funkci okresního školního inspektora bývalý ředitel falknovské české menšinové školy Stanislav Jelínek. Ve prospěch českých menšinových škol tehdy došlo k uspořádání podpůrné akce „Venkov dětem“. Zdejší české škole tak bylo přiděleno 100 kg mouky, 50 kg hrachu a 25 kg sádla, což bylo v rámci vánoční besídky rozděleno mezi třiadvacet žáků a dvanáct dětí mateřské školy. Čtyři oddělení s dvaceti žáky pracovala i v školním roce 1937/38, kdy jako správce školy nastoupil Jaroslav Hrádek, který sem byl přeložen ze Starého Sedla, a dosavadní vyučující Stanislav Kostka přešel do Kynšperku nad Ohří. Římsko-katolické náboženství vyučoval E. Matoušek, náboženství evangelické pak Mil. Jelínková. Došlo k obílení školní budovy, které provedl člen NJS z Těšovic. Významné bylo, že se podařilo zorganizovat říjnovou oslavu vzniku Čs. republiky poprvé mimo učebnu, a to v místním hostinci u Dietlů s hudbou ze Starého Sedla. V listopadu se potom

v obci konala posvícenská zábava pro českou menšinu v regionu a její výtěžek byl věnován na vánoční besídku. Zapsáno bylo v tomto roce celkem 20 dětí. Školní výlet měl za cíl znovu Jindřichovice a zúčastnili se ho i někteří rodiče. Nicméně v tomto období už bohužel dochází k posilování nacionalistických tendencí, takže po květnové mobilizaci začal tlak na rodiče žáků ze smíšených i německých rodin, aby své děti z české školy odhlásili. Vyostření politické situace vedlo postupně k nucenému odchodu řady rodin do vnitrozemí, takže září 1938 je obdobím, kdy se historie české menšinové školy v Královském Poříčí – Königswertu definitivně uzavírá.

Helena Kavková

Zajímavá místa Kraslicka 2

Vysoký kámen

Seďm a půl kilometru západojihozápadně od Kraslic leží na hraně svahu nad státní hranicí se spolkovým státem Sasko výrazná skalní hradba Vysoký kámen. Se svými 774 metry nadmořské výšky je čtvrtou nejvyšší kótou příhraničních vrcholů mezi Lubským a Kraslickým sedlem. Jako jediný z těchto kopců má Vysoký kámen skalnatý vrcholek. Zatímco podloží okolí tvoří fylitické břidlice a fylity, skalní hradba Vysokého kamene je tvořena nejvýraznějším výchozem kvarcitu (křemence) v oblasti.

Tvrdá rozeklaná skála je nejznámějším přírodním fenoménem řídké osídleného území nejzápadnější části Krušných hor, které botanici říkají Halštrovská vrchovina. V krajině na západě ohraničené nevýrazným údolím potoka Lubinky a obcí Luby, na jihu obcí Krajčová a na východě hlubokým údolím Svatavy, na které leží Kralice a Oloví, se nachází pouze několik osad a samot, které zůstaly po vylidnění území v poválečné historii Česka. Mezi tyto osady se řadí také osada Kámen (*Stein*), kterou do druhé světové války tvořila necelá padesátka domů roztroušených ve svahu směrem ke Kostelní. Na začátku 20. století v ní žilo stabilně kolem dvou set padesáti obyvatel německé národnosti. V osadě byly dvě prodejny smíšeného zboží a dvě hospody, z nichž jedna byla přímo pod východní částí skal a bývá spolu s vyhlídkou a celkovým panorámatem skalní hradby často zobrazovaným námětem na dobových pohlednicích z Kostelní (*Kirchberg*). V současnosti je panorama zakryté vzrostlým smrkovým lesem, takže nejzápadnější a nejvyšší část skalní hradby s vyhlídkovou plošinou a dvěma skalními věžemi se před návštěvníkem téměř přízračně vynoří při výstupu po cestě z osady Kámen.

Skalní hradba je mnohem výraznější při pohledu z české strany. V literatuře se lze setkat s pojmenováním jednotlivých částí skalního výchozu: *Vyhlídková plošina* je na jižním konci, severně od ní dvě neveliké, ale výrazné *Věže*. Za zvětřalou částí následuje útvar *Hradby*, které jsou zakončeny mohutným útvarem s výstižným názvem *Zobák*. *Větrná skála* s malým převisem na jihovýchodním úpatí celý útvar na severu uzavírá. Temeno skal, kromě části v okolí *Vyhlídkové plošiny* a *Věží*, je skloněné k saské straně zarostlé především brusnicemi a vřesem, které tvo-

Vysoký kámen od jihozápadu. Foto P. Uhlík.

Vysoký kámen a Kostelní, dobová pohlednice.

mikrolišejníku bradavnice *Verrucaria ochrostoma*. Tento vápnomilný druh byl poprvé v České republice nalezen v roce 2000 právě na Vysokém kameni, a to na zbytcích podpěrné vyzdívký menší ze dvou skalních věží pod vyhlídkovou plošinou. Tento lišejník asi nenajdete; pro neškoleného laika a oko bez lupy je prakticky neviditelný.

Mnohem atraktivnější jsou na skále jiné petrikolní lišejníky, z nichž poznáme alespoň některé. Jasně žluté lupenité stélky ohroženého horského druhu drobnovýtrusky žlutolesklé (*Pleopsidium chlo-rophanum*) s plodnicemi stejné barvy. Časté jsou na skále šedavé mističky pupkovky srstnaté (*Umbilicaria hirsuta*), ke svislé stěně pevně přichycené v jednom místě „za pupek“. Asi nejznámějším lišejníkem skal a kamenů je mapovník zeměpisný (*Rhizocarpon geographicum*), který spolu s podobným mapovníkem misničkovitým (*R. lecanorinum*) tvoří na skále i kamenech nepřehlédnutelné žlutozele-né abstraktní mapy. Z velkých lupenitých petrikolních (na skalách rostoucích) lišejníků jsou ke spatření také některé druhy rodu terčovek (*Parmelia* sp.). Většinou jde o druhy obecně časté - terčovku skalní (*P. saxatilis*), terčovku střečovitou (*P. omphalodes*) nebo terčovku posypanou (*P. conspersa*). Podobně, jako na fylitových skalních výchozech v oblasti, můžeme i na křemenci Vysokého kamene pozorovat žlutý poprašek drobných stélek český výstižně pojmenovaného lišejníku prášenky žluté (*Chrysothrix chlorina*).

V oblasti kolem Vysokého kamene se můžeme setkat také s chráněnými a ohroženými živočichy. Jejich podrobnější výčet nalezne zájemce ve sborníku Příroda Kraslicka 3 (2011) v článku Jana Matějů a Víta Zavadila. Připomeňme

ří spolu s několika druhy dřevin základ druhově velmi chudé vegetace.

Pozornějšího návštěvníka ale mohou na zemi zaujmout drobná křovíčka dutohlávky lesní (*Cladonia arbuscula*), dutohlávky ježaté (*C. uncialis*) a dutohlávky štihlé (*C. gracilis*) nebo široké pohárky dutohlávky pohárkaté (*C. pyxidata*). Život bují nejenom na zemi na temeni Vysokého kamene, ale překvapivě i na skalách. Přestože křemenec je kyselá hornina, stal se přírodovědnou raritou Vysokého kamene výskyt

Vysoký kámen a bývalá restaurace, dobová pohlednice.

tedy jenom ty nejzajímavější. Díky přirozeným i umělým malým vodním plochám se v okolí daří ohroženým obojživelníkům. Zoologickou perlou oblasti je výskyt kriticky ohroženého čolka hranatého (*Triturus helveticus*), který má v oblasti Kraslicka východní hranici svého areálu a můžeme ho najít i v příhodných biotopech nedaleko Vysokého kamene. K podpoře životních nároků tohoto druhu byly mezi Hraničnou u Kraslic a Vysokým kamenem vyhloubeny umělé tůňe. Ty slouží k rozmnožování čolka hranatého i jeho příbuzných - čolka horského (*T. alpestris*) a čolka obecného (*T. vulgaris*), kteří spolu s ropuchou obecnou (*Bufo Bufo*) a skokanem hnědým (*Rana temporaria*) patří mezi častější, přesto ohrožené druhy obojživelníků.

Dutohlávka ježatá. Foto P. Uhlík.

Čáp černý.

hy obojživelníků. Zmije obecná (*Vipera berus*) a ještěrka živorodá (*Zootoca vivipara*) byly zpozorovány v okolí vzácně, což ale může být zavádějící údaj s ohledem na četnost návštěv přírodovědců a skrytý život plazů.

V lesích mezi Vysokým kamenem a Počáteckým vrchem hnízdil v 90. letech minulého století čáp černý (*Ciconia nigra*). Při poslední revizi hnízdiště před několika lety bylo toto hnízdo opuštěné. Starší záznamy z 80. let 20. století uvádějí také hnízdění bekasiny otavní (*Gallinago gallinago*) v loukách pod Vysokým kamenem, ale aktuálnější záznamy o výskytu tohoto druhu chybí. Mezi osadami Kámen a Počátky můžeme slyšet hlas chřástala polního (*Crex crex*), který stejně jako předchozí ptáci patří mezi silně ohrožené druhy naší přírody.

Vysoký kámen je z pohledu přírodovědce i návštěvníka atraktivní součástí přírodního parku Leopoldovy Hamry a od roku 1974 je vyhlášen přírodní památkou. Po mapování biotopů České republiky známého jako program Natura 2000 byl zařazen rovněž mezi evropsky významné lokality (EVL).

Petr Uhlík

Žlutozelené stélky mapovníku zeměpisného. Foto P. Uhlík. (viz článek na str. 39).

Pupkovka srstnatá a drobnovýtruska žlutolesklá. Foto P. Uhlík. (viz článek na str. 30).

Vysoký kámen u Kraslic. (viz článek na str. 39).